



IPARRAGIRE

Antonio Maria Labaien

Iturria: *Teatro osoa euzkeraz (I)*, Antonio Labayen.
La Gran Enciclopedia Vasca, 1976.

Klasikoen Gordailuan:
<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/L/LabaienIparragirre.htm>

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabego Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

IPARRAGIRE

BI EKITALDI
ta azken-zati edo Epilogoa dun
antzerkia

1933.

TOLOSAN: LOPEZ-MENDIZABALENEAN

ANTZEZ-LAGUNAK

IXABEL
LEOKADI
JOXEPA
GUADALUPE
LUTXI: Mirabea
JOXAKIN
IPARRAGIRRE
MARTIN ANTONIO
ZERAIN
BIZARGORRI
BIXENTE
I ARRANTZALEA
II ARRANTZALEA
KARABINERO BAT
NEKAZARI ta ARRANTZALEAK



AURRE-ITZA

«*Ad veritatis imaginem fictae*».

Antzerki auxe irakurri ta aztertzeo ontartea egingo didatenai adierazpen labur batzuek zor dizkiet: nere lantxoak sortutzerakoan asmo ta gogo zeintzuk izan ditudan aditzera eman bearren nago.

Iparragirre deritza. Ez da ez komedi ez trajedi, bai bien arteko. Norbaitek izen utsa ikusitakoan iriparrari ezin eutsiaz errukituko nau, agian, berak jakingo du zer dala-ta.

Beste batzuek, berriz ez dute gaia egokia arkitu: ezaunegia edota urriegia. Bertsolari arlote baten ibilkerak ez dirala antzerkira aldetzeko diña.

Geitxoena, uste det, nere aukera aintzakotzat artu arren ez dute apika oniritzik aurkeztu ta tajutu dedan era.

Batzuei ta bestetzuei eskeñiak dijoaz darraikioten zergati ta zuzenbi-deak. Ez dakit «estarijitarra»ren ala «Pernando Amezetarra»ren arrazoiez asi. Nere ezjakiñez bigarrena obeto dagokit. Alaz guztiaz, jakitunai ikasitako zerbait azaltzen badizutet, da adierazteagatik, bai erriaren erakutsiak, eta bai jakitunen iritzi ta onuak gogoan ibilli ditudala onoko antzerki au osatzeko.

Iparragirre gaitzat artu badet euskaltasunean ezagunenetakoa dalako izan da. Bai al zan aldi artan beste gizon bat ain entzute orokorra izan zuanik?

Ez det epaitu nai otsaundi ori ona ala txarra danik; gurea bai ordea, Euskal-Erri guzikoa, iparraldean bezenbat egoan zabaldua. Europa guzira ta Amerikararino eldu zana.

Ezaunegia izatea, beraz, kaltegarri ez ezik laguntzalle bikain ta baldintzarik nagusia da, ikusle ta entzuleen, baitan, kolkoan, izuikara (*pathos*) ta pozkarioa (*sofrosyne*) sortze arren.

Gaur dan egunean *Iparragirre*zaz maizago gaizki itzegiten dala badaikit; aintzakotzat artu nai ez dutenak badirala ere bai. Gizon zan aldetik utsegite asko izan zituan noski. Guzien berri badet eta ez dizut, iñolaz ere, estali nai izan. Ori ez da antzerkigillearen egitekoa. Nere «*dramatis personae*» ezur eta mamizkoak dira ta ez «Billintx»eren zaldi zuriaren antzeko-ak kartoiak egiñak diruditenak.

Euskaldunok ekandu on askoren jabe bagera ere, alkarrenganako ezin ikusi ta griña txar ugari ditugu aspaldidanik. Arrotzaren zoriona naigo degu gere jatorrikoarena baño.

Au nik baño lenago Larramendi aba argidotarrak esana da.

Ezin ukatu diteke «*Iparragirre*» leñargia izan zala bere arlotekeria; ta euskaltasunaren suspertzalle, Euskal-Erria lozorroan ta argalduta zegon garai batean. Beste ezeretatik ez bada ere aren oroipena omendu dezagun.

Azkenik, bain gaia aukeratuta nola ta zeintzu bidetatik elbururaño zuzendu dedan aitzatea nijoakizute.

Isidor deunaren itz auek goiburutzat artu ditut: «*ad veritatis imaginem fictae*» au da: egiaren ispilla ala irudi. Igarriko diozute ontaz esan nai dedela nere antzerkia «*egi antzean*» antolatuta dagola.

Antzerki mota artean, gizarteko, irritsu, erakusle, elizkoi, olerkitsua ta abar egizalea (*realista*), au da, egi antzean tajutzen dana artu det eredutzat.

Orretara euskaldunen izate berak narama ta gure barruko argurio ta zaletasunez ongi datorrela uste izateak.

Au dala-ta, erdi trajedi, «*zoritxar-antzerki*» ontan ez dezute, beste zenbait antzerkitan bezela, bakarrikzetarik arkituko. Jarduna ta erausia alkarren artean egin oi degu, eroak ez ezik. Gañera, ontzat artuta dago, mintzoa ez dala norberaren gogo agertzeko biderik bakarra. Agurogo dijoaz adimenaren oldozpenak itzen otsak baiño.

Beste zertxo bat: abo-izketa (*erderazko: aparte, parler à part, beséitsprechen*) ta antzeko lakemenak nere lanetik urrutiratu ditut. Irudigille bakoitzaren ezaguera, gerok zuzen, berak egin ta diotenarengatik burutuko degu: gerok entzun ta ikusten degunagatik, ta ez besten esanetik nabaitu zer izakera duten.

Egintzaren iraun aldia, egun batetik besterañokoa.

Aitatutako bakantasanak ta zenbait geiago izan bide dira «*egiantzeko*» antzerkiaren ezaugarri.

Orok ordea aipatzeko aurre-itx au gogotik luzatu bearke nuke. Jakin-gose ta antzertizaleak, ezaugarri orien albistiak nun nai arki litzazkete. Onela izan arren eleketa, izkerari buruz, zerbait geiago erantsi bear det. Izkeria Gipuzkoan darabillgun berbera da. Itzen bukaera ta aldakuntzak nere belarriz entzunda bezelatsu ipiñi ditut. Arreta aundienaz, lan au erutzen alegindu naiz. Alaz guztiaz, gurdi bat oker oar ditzakezute, estu-estu azterketa egitera bazoazte. Sarritan, errijardunean, gure belarri edo entzumenak, bizpairu itz batean entzunagatik— adibidez bukaerako *n* ta asierako *z* alkar arkitzen diranean— ez ditut nastu ta alkarrekin josita idatzi nai izan, fonetika arauz, naspilla izugarria ez sortzeagatik.



Irudigille (*personaje*) bakoitza, al izan dedan giñoan bere errialdeko euskera berezian mintzatzen da. Ez da erreza ordea, erri batean asten dan izkera mota ta besteraño dijoana banatzen. Gutxi-gora-bera artuak daude. Norberak soñeko jakiña daraman antzo baita ere gogo-jantzi berezia izan dezan.

Ez dezala iñork uzte izan Iparragirrenen bizitzaren kondaira oso ta zeatza nere lantxoaren iru ekitalditan emango diodanik. Ez. Oar oni: gertaera guziak ogeitamasei ordu dirau. Garrantzi audienekoak nik aukeratuak izan ote zitun? Berau ote da Iparragirrenen bizitzan antzerki-une nagusia?

Asmatu dedan ala ez zuek erabakiko dezute; ta nere egiantza «*gezurantz*» ez ote dan ere bai. Ontan antzerkigillearen itzak indar gutxi du. «*Die Sprachkraft ist ind dem kritiker*». Itzen indarra aztertzaileen iritzian omen dago. Onela dio lenago aitaturiko Kerr alemanak. Norbaitek ikusi lezake nere begiak iritxi ez duten argitasun edo lausoa. Ta baita ere, baliteke zenbaitei *Iparragirre* au irakurri ala ikustean, neronek idaztekoan gogoratu ez zaizkidan ikurpen ta xedeak otutzea.

Amaitzeko. Erriak ta geroak ondoen epaituko du. Beren oniritzia irabaztearren leiatu naiz. Gaia egokia nun. Motz gelditu banaiz nerea bakarrik da errua.

LABAYEN'DAR ANDONI M.^a

LENENGO EKITALDIA

LENBIZIKO AGERRALDIA

(Udazkeneko egun argitsua. Egoaize giroak gure begiak indartuta urrutiraño daramaz, inguruko lur eta itsasalde guztiak garbi agertzen zaizkigularik. Arratsaldea da; eguzkia goi zamar oraindik. Aruntz Ondarrabi uria. Bidasoz emendik ibai ertzean bezelatu, eskerretan, ostatu-sagardotegi etxe baten atadia. Bolatokia; karabinero txabola. 1878ko Urriaren azkenengo egunetan gaude. Igandez. Etxe aurrean bizpairu mai ta alkiak. Sargori dago. Aize zakar ta arroa dabil).

Iparragirre astiro-astiro sar bedi. Itxuraz ain ezagun diran irudiak erakusten digun eran: bizar zuri-luze duna; arpegiz zurbil, soñez zarpaildua. Jantzi illunak, onak izanak. Ego-aizeak makurtu egiten du sorterrira sartzen eragotzi nai baliok bezela. Ingurumai guziak maiteki aztertzen ditu mendialdera jasoaz begaldia. Ta geldi-geldi antzeztokiko mutur batetik bestetana dijoalarik aienatzen da...

Unetxo bat geroago karabinero batek izkillu ta guzi, zeletan darraikio, aren bidetik joanez gaizkillen bat edo muga-lapurra dalakoan.

BIGARREN AGERRALDIA

(Zerain eta Bizargorri sagardotegitik irtetzen. Zerain etxe nagusia da, goierritarra, ta Bizargorri arrantzalea. Biok alatsu, 60 urteko adiñekoak).

ZERAIN: Ta, nolakoa dago upel berrikoa?

BIZARGORRI: Polita! Ezta sagardo txarra. Gozo punta badu baña...

ZERAIN: Geldi dagoala juango zako. *(Leiaz)* Oñe!... ee, ustez ongi urten zan ba... Sagar aulok, lastimea! Emengo sagarrak ez du indarrik. Gure alderditan, gizona, sagarra... matsa... matsak aña indar badu-ta.

BIZARGORRI: Ardoak beti ere indar geiago du! konpañeo! Getariko txakoliña bera mastea (burubagatik) aguro igotzen ezpada ba.



ZERAIN: Emengo ardoa zer da ba? Ia, ni etxetik atera nintzen urten, irurogei gurdikara sagar bildu ziten, lurrekok jaso barik. Beaz pentsa.

BIZARGORRI: Ezta gutxi-gutxi.

ZERAIN: Etzan gere etxen añako sagar, goierriko iñongo baserritan. Bi urtez bein esan oi da sagarrak ematen dola. Ba, gure etxe-ko sagastitak batzu-batzuek urtero-urtero loratzen ziren.

BIZARGORRI: (*Irritsu*) Ez omen da arantzabako loreik.

ZERAIN: Ezta ori egi «berdaderoa». Gurek etzuten ematen sagarra beste-rik. Arantza ta nearra auzorako izaten ziren guren batzeto-rreren eta eurenen ez.

BIZARGORRI: Urte ona guztientzat ona da. Saldu ezin badira jan egiten dira. Arrantzaleak egiten deguna. Azkenerako alatsu, San Silbestre, itxasoak jaten ezpagaitu.

ZERAIN: Eztie gauza berdiñek. Goierriin beitu bearra dao. Gure etxen bi idi pare ta lau bei. Ia geo! Gobernau itzatzu! Denbora baten gure etxen sekulako lana izaten zan. Orain ere an banego.

BIZARGORRI: Emen ez zerate gaizki bizi. Aberats zaude... Ezkonduta etxia zubena. Gutxigokin bizi naiz. Txalopakin.

ZERAIN: (*Keskatsu*) Etxea nerea balitz... salduta errira jungo nintzake. Zoaz andreari esatea...

BIZARGORRI: Leokadi?... zu zuazen lekura...

ZERAIN: (*Etendurik*) Etzaiozula esan gero!

BIZARGORRI: Ez, ez. Ez naiz ni andreari olako gauzik esatera sartuko.

ZERAIN: (*Kolkoka*) Ba,... zuk bakarrik dakizu emen ezin oitu naizela. Andre ta familie emen ditut baña, goierriko bizimaña. Zuri ez altzazu olakorik gertau? ezin oitu edo. Emengo jana... prantzesa...

BIZARGORRI: Ni guztira jarria nago itxasura ez ezik.

ZERAIN: Zergatik opizioz aldatzen eztezu?

BIZARGORRI: Ordu onean! Onezkerol... aldatu... Getarian bataiatu niñu-ben Anton Mari izenakin. Gero Ondarrabi onta etorri giñan ta emen Bizargorri berriz. Bizargorria aldatzen ari da bañan Anton Mari ez. Ez giñan ezkondu... ez aldatzeatik eta... onuzkero ala biarko degu.

ZERAIN: Neri ba, onoko itsas aizeak gaitz egiten dit. Igualeko sanidadea dago goikaldetan... Gaur ere ego aize zakarra dao. (*Bekoki-ko izerdia eskuaren gibelaz kendurik*).

BIZARGORRI: Giro ederra anguletako. Illargi betia.

ZERAIN: Txarrena sagardok egiteko.

BIZARGORRI: Erateko onenena!

ZERAIN: Beste baso bat erango dezu.

BIZARGORRI: Ez! Eskarikasko, naikua det. Illundu bañan len ezte barrena pixtu biar. Eguzki ederra dao oraindikan-da... tres-nak prestatzea nua.

ZERAIN: Gura dezun bejela.

BIZARGORRI: Estimatuia dago. Ara, ni bañan egarri geiagoko gizonak datozkitzu!

IRUGARREN AGERRALDIA

Lengoak, Bixente ta beste bi arrantzale gazte.

GUZTIOK: Keai! Kaxo jaunak! Ola!...

BIXENTE: Dagoaneko etxera Anton Mari?

BIZARGORRI: Ez, egun guztian alperkerian egongo nak.

I ARRANTZALEA: Andrea zai bai dauka.

BIZARGORRI: Itsasun zeukat nik andrearik txarra!

ZERAIN: Noiz abitzen zerate?

II ARRANTZALEA: Illuntzaldian, legorreen bateon bat ezpaldin bagera gelditzen. Ez al da ala Anton Mari?

BIZARGORRI: Bai, norbaiti itxoegin bearra izango da. Gero zalapartak. Banoa,... Or konpon!

I ARRANTZALEA: Konpesatzea al zoaz irten bañan len?...

BIZARGORRI: Ez parrik egin! Onenean bearrean arkituko aiz eorri ere. Itsasoan ikusten dituk gizonak. Igari ere ba al dakizue oraingo umeak?... Aita Mari alaxe ito ukan, Donostiako kai aurrean bi gazte txepel ateratzeagatik.

I ARRANTZALEA: Gizona asarretzen zaigu.

BIZARGORRI: Asarre edo masarre... Aditu itzak!

BIXENTE: (*Besotik eutsiaz*) Ez ola juañ Anton Mari. Alkarrekin ibilli bear degu illabeteen. Santa Katalina arte ez degu berrero Ondarrabi ikusiko.

BIZARGORRI: Goizegi arrantz ona egiteko. «Santa Katalina noiz da, bixigutako goiz da». Egualdia ere...



I ARRANTZALEA: Egaluzeak arrapatuko ditugu.

ZERAIN: Onik etorri beñepein! Itsasoan poliki irabazten da ta, gutxi gas-tau... Ara Amerikak emen...

BIZARGORRI: Arrantzale gutxi aberasten dira.

ZERAIN: Amerikan ere ez due guzi-guztik diru egiten.

BIXENTE: Gaur amerikano batzuk etorri dira. Sonbrallukikoak ziran beintzat.

II ARRANTZALEA: A, bai!

BIXENTE: Or, Aduanan, ikusi ditugu andre Leokadikin-da. Kaballero gazte bat eta... bi persona...

II ARRANTZALEA: Beste agure bat bizar txuriduna...

BIZARGORRI: Ez, beti beltza izatea nai al dek.

II ARRANTZALEA: Zugatik esan al det ba...

I ARRANTZALEA: Berak bakarrik bizarra dula zirudik.

ZERAIN: Ordun Joxekin Zumarragako nere lengusua ta izango dire. Ameriketatik semea zetorkien ta senar emaztek Burdeose-ra junak ziren. Aberatsa emen dator-ta. Ni ere zer nolako mutilla dagon ikustera banoa.

I ARRANTZALEA: Esaiezu txalopan ibilli nai badute emen gaudela. Sus atzuk irabazi biar dizkiau.

BIZARGORRI: Ondo aspertuk etorriko dituk baporien etortzez. (*Zeraini*) Bide ortatik nua ni ere.

ZERAIN: Amerikanok txanponai errepau egiten die. Goazen goazen len-bailen. (*Bizar ta biak dijoaz*).

I ARRANTZALEA: Alderdi ederra zeukagu! (*Bixenteri*)! sagardua eran bearko diau azkeneko aldiz.

BIXENTE: Kaskarra zio. Eniak eratera; emen geldituko nauk, txalopa or zeukat ta. (*Ibai alderuntz urrutiratzen da*).

II ARRANTZALEA: Sargori zio ta ederki egarritu nauk beintzat. Sartu gaitan.

LAUGARREN AGERRALDIA

Joxepa, sagardotegiko atean agerturik.

I ARRANTZALEA: Ara! Joxepa! Joxepatxo! Au da emakumea! Sagardua baziña trago batean... ustuko zinduket.

JOXEPA: (*Asarre kiñua arpegiaz egin da*) Erua!...

II ARRANTZALEA: Atsaldeon Joxepa! Zer dezu orren trixte?

JOXEPA: Trixte al nago?

II ARRANTZALEA: Zeorrek ezpadakizu...

I ARRANTZALEA: Gu arrantzara guazela jakin dik ba...

JOXEPA: Zubekin protxu aundia daukat enetxua. Asko gogoratuko zerate zubek nitzaz. Alajaña! ez nago ni zubei itxoiten. Zer uste dezue?

I ARRANTZALEA: Tira Joxepa, bueltakuan belarritakoak ekarriko dizkitzut olakuak! (*Eskuiko beatzak bilduta ezpañeta eramanaz*).

II ARRANTZALEA: Beti bueltakuan. Aberastuzean esan nai du.

JOXEPA: Eskarrikasko bañan... ez nao belarritakoan paltan ezpadakizu ere.

I ARRANTZALEA: Karabineron batek emanak edo ola.

JOXEPA: (*Minduta*) Ez jauna, neonek erosiak. Karabineruak? ortakoxe nago! Zer uste dezue?... Pobria naiz baña eztu nigatik iñortok ezer esango.

I ARRANTZALEA: Esan?... polita zerala ta... gu itxasun gabiltzanean neskatx eder gutzik kentzen dizkigutela.

JOXEPA: Gezurra ugari. Gañera aguro ibiltzea dezute. Oraindik emakumezkoak gelditzen dira bai. Zertako etzerate esosatzen?

II ARRANTZALEA: Gero alargunik ez uzteagatik.

I ARRANTZALEA: Neska zarrrik uztea baño obia dek, motel.

JOXEPA: Ez, nik ba, naiago det ola egon. Gizona beti tabernan eta sagardotegian eukitzeko zubek bezela; ta aurrak goseak ta andrea lanean.

I ARRANTZALEA: Zu azkenean karabineron batekin ezkonduko zera.

JOXEPA: (*Asarre*) Eta zuri, zer? Obe!... Besteak aña naiz ni ere! Petral aler-ta! Alproja galanta zu.

I ARRANTZALEA: Ixo! Sardiñak saltzen ari zerala esango dute.

II ARRANTZALEA: Baxo bana atera iguzu.

JOXEPA: Juaten zeratenean pake ederra utziko dezute errian.

I ARRANTZALEA: Joxepa, zinta gorri ori eman bear didazu garrangari jartzeko.

JOXEPA: Ortakoxe daukat. Mutil abek! Beste laguntxon batek emango dizu nik baño gutun oberik.

I ARRANTZALEA: Zeñek, zeñek? (*Irurok sagardotegian sartzen dira*).



BOSGARREN AGERRALDIA

Bixente, gero Guadalupe

BIXENTE: *(Ibai aldetik agertzen da besteak noiz sagardotegian sartuko ziran itxoi-ten izan dan baten eran; beldurti dator iñork ikusi lezaken zalan-tzaz; astiro dabil, eskui ezkerrean begiratzeko dualarik. Poliki, poli-ki etxeruntz dijoa ormak ikututzeroño. Ate aurrean zai gelditzen da pixka batean. Gero ixil zamar ots egiten du.)* Gualupe! Gua...lu...pe! *(Berriz sendoago)* Gua...lu...pe...! *(Zerbait ikaratu-rik atzeruntz egiten du. Ontan etxeko atea ixilki zabaltzen da ta Guadalupe irtetzen da atean bertan gelditurik. Bixentek oartzten dualarik urbiltzen zaio, oso bertara etorri gabe ta lotsati itz totelez dasa)* Gualupe!

GUADALUPE: *(Erdi arrituta)* Zu emen?

BIXENTE: Iñor etzeola banekien.

GUADALUPE: Bai, baña...

BIXENTE: Zu bakarrik zeundela.

GUADALUPE: Joxepa or dabil nunbait.

BIXENTE: Sagardotegira barruna sartu dira nere bi lagunekin... *(Ixil unea)* Azkeneko eguna da-ta. Banekien iñor etzeola-ta...

GUADALUPE: Bai, bakarrik utzi naute ama ta estaziora jun diralako. Osabak-eta orain emen datoz Burdeostik. Eta lengusuba oso aberatsa...

BIXENTE: Ni ere Ameriketa joango banintz...

GUADALUPE: Zertara?

BIXENTE: *(Begjak jexiaz)* Aberastutzero. Emen beti pobre. Zurekin ego-tea lotsatzen naiz... Arrantzale bat...

GUADALUPE: Orren gaizki bizi al zera?... Besteak ere or dabilta. Ara Joxe Jabier Tiñakuneko esposatu da ta bapore berria ekarri dute. Ta denda? nolako! Bera arrantzara juaten da.

BIXENTE: Ni ere lenago gogo onez juten nintzan. Orain askotan bururaziuak jartzen zaizkit ez naizela zure lain... Ni arrantzale bat besterik...

GUADALUPE: Kapitana pilloto ere izango zera! Besteak ere zu bezelakuak dira.

BIXENTE: *(Begjak jasoaz)* Emendik ordu betera legorri adio egingo diogu puska baterako.

GUADALUPE: Erregutuko det ondo ibilli zaitzen. Guadalupe izan al zera?

BIXENTE: Nere lagunak ere ez dira jun da; bakarrik igotzea... Itsasuan sartzeko bildurra nuela esango zuen.

GUADALUPE: Agorreko Ama Birjiñan egunean joan ziñan ba. Ez al zera gogoratzen? Soldadu jantzita.

BIXENTE: Orduan guztiok joaten dira. *(Ixillunea)*.

GUADALUPE: Urrutira zaitzenezan, Guadalupe igoko naiz aguro itzultzeko eskatzera.

BIXENTE: Askorentzat itsasotik geiago ezpanintz etxeratuko obe.

GUADALUPE: Zeñengatik esaten dezu ori?

BIXENTE: Zuk ere badakizu nik bezin ondo.

GUADALUPE: Beti orrekin zaude! Biok bakarrik ez al gara konpondu bear ba? Gañera *(Ixillago)* nere amak ba daki zurekin nola nabillan; eta etzan asko asarretu, baietz —berak galdetuta— esan nionean.

BIXENTE: Eta baietz esan zenionean, zer arpegi jarri zun?

GUADALUPE: Ez nion arpegira begiratu bañan... begik jaso nitunian esan zidan erdi parrez aitari esango ziola. Ta aita ez dit oraindik ezer esan.

BIXENTE: Bañan nunbaitean esan du...

GUADALUPE: Ta zer? Ez al dezu nere itza sinistatzen?

BIXENTE: Bai Gualupe... ta nerea ere barren-barrendik emana daukazut, ez det nai ordea neregatik gurasoakin asarretu zaitzen... *(Biotzikaraz)* Itsasora noa, eta ez naiz geiago etorriko! Ez luteke par gutxi egingo! Pobrea naiz, arroa ordea! *(Joan naiean abitzen da; Guadalupek besotik eltzen dio)*.

GUADALUPE: Bixente! zaude ixilik!... Ez deadarrik atera! Gure itzak aitu lezazkite... Emen... gaizki gaude; laister aita-ta etorriko dira. Gero, Bartolonea gauza billa joan bear det. Ixoin nai badidazu?

BIXENTE: Bai. Ez gaitzala iñork ikusi. Nere lagunak, an...

GUADALUPE: Garai ortan illun dago; laguntzen badiazu ez det ikarik izango.

BIXENTE: Itxoingo dizut ba!

GUADALUPE: Ama Birjiñan domiña bat emango dizut zutzako erosi dedana.

BIXENTE: A ze muxuk artu bear dituana!



GUADALUPE: Batere gabe geldituko zera. Zuaz, aurki emen dira-ta...
Zubitik jungo naiz...
BIXENTE: Bai! (*Liliratuta*) (*Atzeruntz oarturik*) Egitan!... badatoz! (*Joanez*)
Gero arte bal!
GUADALUPE: Ariyo! (*Etxean sartzen da*).
BIXENTE: (*Eskutatzen dalarik*) Ikusi nazazutela! ze arraio!

SEIGARREN AGERRALDIA

Bidetik datozela, agertokian, lenengo Martin Antonio «indianoa» bere ama andre Ixabel eta andre Leokadirekin sartzen dira. Martin Antonio gizon gaztea soñeko berriaz jantzita. Leokadi ta Ixabel 50 urtetik gorakoak. Leokadi itsasaldekoa ta Ixabel goierritarra; onek goierritarren antzera ille gañean buruko zuria eramango; Leokadi ille utsean; Ixabel Martin Antonioren ama arro dator bere semeakin. Ondoren, Joxakin Ixabelen senarra, Zerain eta Iparragirre azaltzen dira. Zerain ezaguna degu; Joxakin gizon mardul eta sendoa da; baserritarra saildu gabea baño. Iparragirre bere azkeneko urtetan irudiak erakusten digun bezelakoa.

(*Aurreneko salla bizi-bizi eleketan*).

IXABEL: (*Bere semeari begira*) Aguro ezautu non. Ene ba!... Jesus! bazan jende! Kristauz jetxi zan ontzi artatik. Aik guztik mantentzeko; Jende Aberatsa pranko badago bazterretan. Kalek ere beti beteak. Oso ederki ibilli gera.
LEOKADI: Bai, dirubakin ondo ibiltzen da alde guztietan. Gañera olako semeakin pozik etorri zaitezteke.
IXABEL: Dirue bai gastau-e. Lau «amigo» giñen da sakela aundie bear da bizitzeko. Lau lagun bazkaltzeko ta apaltzeko ta guztiko. Gutxigokin ere pasako giñan bañan... Bestela oituta gare... Ta pagautzeko bat bakarra.
MARTIN ANTONIO: Ama! beti lelo orrekin ari da. Ze arraio! Ez bedi estutu, zillar puska bat egin det eta.
LEOKADI: Ori esan, ori, Martin Antonio! Ara gure etxea. Ementxe bizi gera.
MARTIN ANTONIO: Muy lindo!

ZERAIN: A! gure etxea Joxe Mai.
IPARRAGIRRE: Leku eder eta paketsua.
ZERAIN: Zeñek esan onenbeste urte ondoren emen bildu bear giñala. Gogoratzen zera karliltetan alkarrekin ibilli giñanen?
IPARRAGIRRE: Geiegi. (*Gogoratuaz*) A! Zumala aundia il ezpazuten!
ZERAIN: Neonek ere ez dakit nolatan gerratea pasa-ta igesi onera eldu nintzan, ta sustarrak bota ditut.
JOXAKIN: Etzun ez, txoko txarrik arkitu.
IPARRAGIRRE: Eta zenbat senide dituzu?
ZERAIN: Makiñabat bai; bi alaba, etxen zarrena ta gaztena; beste bat moja daukiena. Bi seme prailetakoa, onela soldaduzka pasa bearrrik ez dute izango-ta. Bestea Donostin opizioa ikasten.
IPARRAGIRRE: Aberatsa zera besterik ez badezu ere. Zeñek lagundua badezu. Urte askotan bizi zaitezela amorioz beteta ta pakean Euskalerrian.
JOXAKIN: (*Iparragirreri*) Primo! nekatua egongo zera onenbeste bidean etorri ta gero. Ni gutxigokin ala nago ta.
IPARRAGIRRE: Ez, ez! Ez naiz nekatzen nere erriko mendiak ikustez. Bi milla ta seireun legua dira Montebideotik Euskalerriraño ta legorrez etorri izan al balitz, oñez etorri izango nintzan, bederik nere ezurrak lur maitean utzitza.
ZERAIN: Ez non asko uste zu ikustea! (*Iparragirreri goitik bera begiratuaz*) Edozeñek ezautze zaitu, ori, Zerañen alkarrekin eskolan ibilliak galararik. Egia da neuk baño eskola geigo ikasi zendula. Maixu ona izan genun bai... neuk buru gogorra ordia. (*Joxakini*) Onuntzakon nola etzenian esan Iparragirre zetorenrik?
JOXAKIN: Geuk ere ez genekigun-da. Ezautu ere ez genun egingo semeakin etorri ezpalitz.
IPARRAGIRRE: Zuenganatu naiz ba azkenean. Biotz biotzez gure erria ikusteko gogoa banun aspaldian.
LEOKADI: (*Guztiori*) Zerbait artuko dezute? Tira! sartu zaitezte. Apaiteko ordua urrutian dao-ta.
MARTIN ANTONIO: Neuk eskuak garbitu-ta bideko autsak kendu gura nituke.
IXABEL: (*Leokadiri*) Guantek jantzita ditula etorri da gero.
ZERAIN: Emen eztago gero Martin Antonio, Santa Lutzi iturriko ur preskoik. Ur epela ta gazia.
IXABEL: Alako ude, esaten do medikok toki gutxitan oi dala.



JOXAKIN: Obe! (*Zerain*) Ola sagardok tranpa gutxigokin egingo dituzu.

ZERAIN: Sagardoa?... Badaukat eder askoa ezpakizu ere. Esango diazu.

LEOKADI: (*Iparragirri*) Beorri sartu bedi nekatua egongo da-ta.

IPARRAGIRRE: Eskarrikasko etxeoandre. Naiko deskantsu artzen det berriz lur maite ontan izateaz bakarrik.

LEOKADI: Orrenbeste egunetan batetik bestera, nekatzeko bada.

IPARRAGIRRE: Ez andrea, ez, nekatuta ere pozik nago berriz Euskalerriko mendi ederrak ikusiaz. Aize epela dabil eta eskarrikasko etxeoandre, bañan utzi nazazu emen lagun zarrakin gelditzen.

LEOKADI: Nai dun bezela. (*Guztio*) Barrura guaz. (*Abituaz*)... (*Leokadiri*) Lujo aundik eztezute arrapatuko, ori ez, baña, zer jana badago-ta.

MARTIN ANTONIO: Guztia oituta gare.

IXABEL: (*Leokadi, Martin Antonio, ta Ixabel etxean sartzen diralarik*) Ezagun da bai asko ikusia dala. Ez luke iñork esango baserriko danik.

LEOKADI: (*Barrundik otsegiñaz*) Gualupe...ee!

ZAZPIGAREN AGERRALDIA

Zerain, Joxakin eta Iparragirre

ZERAIN: Sagardo piska bat erango dezu Joxe Mari. Au ezta Amerikan billatzen dirue pagauta ere. Onuzkero egarrituko zifian?

IPARRAGIRRE: Matias, eztago nere osasuna gaztetan bezelakoa, bañan erango det, erango det, sagardo bizigarria euskaldunen edaria.

JOXAKIN: Alajañetan! etzazu bertsotan astu.

ZERAIN: Bai gizona! ta gitarra? ekarriko zenun?... «Artista euskalduna» edo jo bear ezu.

IPARRAGIRRE: Orixe da ekarri dedan bakarra. Joan nintzan bezin arlote itzultzen naiz; eta zarragoa. Bazter asko ikusi ta igaro ditut; erri aundi ta txikiak; Prantzi ta Alemania, Suiza ta Inglatera. Ezdakart beste ondasunik Euskalerrirenganako amodio aundigo bat ez ezik... (*Erdi abestuaz*) «egia aña guzie-

tan toki onak badira, bañan biotzak dio zoaz Euskalerrira»...

Azkenik, Uruguaien artzai zelai izugarri aietan aztuta bizi izan naiz, Bitoriko lagun prestu batzuek —euskaldun on eta fuerozaleak— a Moraza leñargia! etxeruntz etortzeko alegindu diran arte...

Eta neu, guztia lagata, emazte ta alabak gaxoak! emen nator bederik Euskalerrira ezurrak uztera. Zekin bizirik eztaukat bañan, Jainkoak eta euskaldun anaiak lagunduko didatela uste det.

JOXAKIN: Bai, bai. Urretxun ez daude aztuta. Gure Iparragirre ta Gernikako Arbola-ta. Jakiten dutenean.

IPARRAGIRRE: Emezortzi urte aundi erritik aldendu nintzala! Aiek egunak! Azkeneko gerratean mutil asko garbitu zirala badakit. Pakean bizi gaitean! Emen bezin ondo iñon ezta bizitenda. Makala ta zarra nago bañan alaz guztiz nere familitik ain urruti ezpanego, a, zer nolako egun ederra gaurko neretzat!

ZERAIN: Bai, gizona, burutik kendu egin bear dira atarramendu goibelak.

JOXAKIN: Orain beintzat emendik Zumarragara joango gera-ta an Txapartegin gere basarrin zer jana izango dezu...

ZERAIN: Eta zer erana ere bai emen. Nere sagardoak mariñelak bereala armonin ezartzen ditu or barrun.

IPARRAGIRRE: Eskarrikasko, eskermilla. (*Alaituaz*) Pozez nago. Lagun leialak zerate, Jainkoak ordaindu dezaizutela... (*Sagardotegiko parrak eta jolas otsak aditzen dira*). Umore oneko jendea dago or. Gazteri! Euskalduna! ja, ja, ja! (*Birla aundia piritikan antzeztokiraño sar bedi. Ta ondoren jasotzera bi edo iru arrantzale laisterka. Nai izan edo al izan ezkerre bola-tokia zerbait ikusteko eran jarri diteke*).

ZERAIN: Bolotan dabilta. Sartu gaitezen.

IPARRAGIRRE: Onela ibiltzen giñan gu ere Iurreko bentan.

JOXAKIN: Bin pario iru ezetz!

IPARRAGIRRE: Baietz!

(*Irurok sartzen dira.*)



ZORTZIGARREN AGERRALDIA

Guadalupe bakarrik.

(Etxeko atadian Lape dager; kaleruntz dijoa amaren agindu batzuek egitera, otarra eskuan daramala. Une batean geldirik egiten da, adi-adi sagardotegitik datozen deadarrak entzuten. Eguna illuntzen dijoa: arratsaldearen ixilla ez dute urratzen sagardoza-leen oiua eta ontzi baten orru bakanak besterik. Lupek bere orrazkera zertxo bat zuzendu, jantziak antolatu ta otarra buru gañean ipiniaz kaleruntz abitzen da. Erritik «Ai Maritako» kanpai lodiaren otsa dator; Lupek «aitaren ziñalea» eginda iru ala lau bider eskui eskerreara begiratuko du pixkanaka bidetik barrena aienduaz).

BEDERATZIGARREN AGERRALDIA

Leokadi ta Ixabel.

(Biak etxetik irtetzen dira).

IXABEL: *(Guadalupeengatik)* Mandatari polita daukazu. Bialdu dezakezu bai, iñongo tokita. Neskatxa polita ezpadago ba.

LEOKADI: Etxeko tratu guztia berak ibiltzen dit.

IXABEL: Kuidao! Alaba, amantzat protxu geigoko izaten da etxeko bearrerako. Mutillak soldaduzkako lege berri madarikatu orrekin ez dira etxea ondatzeko besterik. Kiskitzako andra Maria! sei milla erreal!... Nondik urten bear det orrenbeste diru? Mixeri gogorra! alkanzau zaie basarritarrai! Alabak sikiera.

LEOKADI: Alabak ere bere lanak ematen ditue. Ezin kontu arturik. Nun dabilzan jakitia ere lanbidea da!

IXABEL: Onak eta etxekoiak izan ezkerro *(Erdi adierazi naiez)* ...Sasoia etortzen zerbait e... Berak ezpadute ezer, zer edo zer billatzen zaie. Zera, Gualupe artakotzakoa ta lanerako ere trebea da.

LEOKADI: Orixe bai, gure matraka! Ez da nere umea dalako, bañan langillea ta txintxo... Oraindik orrelakorik!...

IXABEL: Gure Martin Antonio, ez bestelakoa da. Orra: azkena jua zan Ameriketara, Ta zera, bere anai guztik baño len etxeratu zaigu... diruturik... Lanik egin gabe lain bizitzeko dirua omen dakar ta. Martin Antonio, gizajo! Gazteik asko aberastu da. Bakarrik gañera. Nola gerol... kuidao! Abillidade gogorra bear du kristauak. Ez du bere aitaren antzik.

LEOKADI: Mutillak ez dirudi motela, ez. Zuentzat ez da gaizki etorriko. Ezkondu dedilla-ta.

IXABEL: Bat bañan geigok eta aberatsak artuko luteke *(Abots ixiligoaz)* Zure Gualupe ez litzake txarra izango gure mutillentzat.

LEOKADI: Gure matraka?... Umea da oraindik. Gañera...

IXABEL: Mojetako joerik ez du izango beñepein. Ez det uste. Matraka ederra egiña dago neska motsa. Gure Martin Antoniokin ez litzake gaizki biziko. Beste alaba ere badezu ta Gualupe bialdu dezakezu orain gurekin Zumarragara... Ango bizi-mañak ikasi ditzala ta alkar... gus-tau o...

LEOKADI: Bañan Ixabel askarregi zoaz. Esateko ezagutu ere ez dira egiten da. Zeñek daki gañera zure semeak begiz joa beste norbait ez ote daukan?...

IXABEL: *(Aopez)* Leokadi, ez det jakingo ba. Iparragirre dalako Joxe Agustin konpiteron seme arlote orrek esana dakit eskontzeko asmotan datorrela. Ez nuke nai, Jainkoagatik, zera, zenbait gue ballarako neska arrokin ezkondu zedin. Gualupe bialdu zazu Zumarragara ta...

LEOKADI: Alaba etxetik ateratzeak ere min egiten dit bañan. Gure senarrak zer dion ikusiko degu gero.

IXABEL: Gizonezkek ez due talentu aundirik uztargilletan. Or barruan sartuak izan bear dute Joxakin ta biak.

LEOKADI: Ta beste kaballero ori zein dute? Jaun printzipalen bat. Nere senarraren aixkidea, aspaldiko lagunen bat edo...

IXABEL: Ori Urretxuko Joxe Austiñen semea da. Iparragirre arpixta edo esaten dite. Alper galanta.

LEOKADI: Arpegia ondo onraubana du ba. Ta bizarra berriz... santuba diruri-ta.

IXABEL: Arpegia... ona, noski, beñere lanik ein ezto-ta. Deabrua obeto da deabrua ezpesten. Andre ta senidek Amerikan utzi ta etorri. Ezto biotz andirik ez, ezton ez. Berriz ere gordazibillak preso artzea merezi du bai, leno bezela.

LEOKADI: Bai ote?... Eztakar ekipaje aundik ez.



IXABEL: Ekipaje?... Gitarra zar bat eta soñen daukiena. Gure semek eka-
rri ditu iru baul, kutxa añakok. (*Sagardotegitik eresiak eta jolas
algarak datoz*).

LEOKADI: Or barruan umore ona daukate. Mariñelak sartzen diranian
jakiña izaten da. (*Gero ta aundiagoak otsak*).

IXABEL: Mariñelak?... Jesus! leorreko kristauai eztiel egundaño olako
eskandalorik aitu e...

AMARGARREN AGERRALDIA

Lengok eta Joxepa.

JOXEPA: (*Sagardotegitik irtenaz*) Nagusiak esan «nau» or... trastiakin etorri
dan gitarra emateko.

LEOKADI: (*Arritu antzean*) Gitarra?... gitarra jotzen asi bear al dute edo
zer.

IXABEL: Ondo eman e. Illundu ezkerro soñue jotzen jardutea; erretiron
abitzeko garaia da.

JOXEPA: Ala agindu «nau». Eztatik zer asmo izango dituzten: bertsotan or
ari dira beintzat.

IXABEL: Nere gizona ezta izango ez. Ziur nago; bestela oituta daukat.
Baña urretxuar orik beti pesta ipintzeko konporme.

LEOKADI: (*Neskameari*). Or barruan izango da nunbait; beste puskakin
ekarria da.

JOXEPA: Eskaratzian orduban?...

LEOKADI: Bai. Ta nagusiari esaiouzu aparia pronto dagola ta lenbailen
jende ori bialtzen asteko.

IXABEL: Bialduko nituke neuk, bidalduko nitukenen-ez. (*Neskamea etxera
sartzen da*).

AMAIKAGARREN AGERRALDIA

Leokadi, Ixabel eta bi arrantzaleak.

I ARRANTZALEA: (*Sagardotegi batundik oiuka*) Joxepa!... gitar oi!... aguro!

II ARRANTZALEA: (*Au ere oiuka bañan bertagotik*) Neska, nora juaiz
billa? (*Sagardotegiko atean agertzen dira*).

IXABEL: Berak etortzea daukate alako presa baldin badute.

LEOKADI: Errex emango dezute gitarra onbeste lagunen artian.

I ARRANTZALEA: (*Alai ta bizi*) Ola etxeokandre!... Berebiziko koblar
yayua daukagu or barruan. Jendia lerdia, ez, sagardua
dariola dauka. Amerikan ere egona edo...

II ARRANTZALEA: Nungotarra ote da?

IXABEL: Nungo izango da ba... Billarrial Urrutxukoa!... An olakok obeto
dare bai errespetoko jende baño...

LEOKADI: Au da ba, Iparragirre esaten diotena.

I ARRANTZALEA: Iparragirre?... Iparra?... gaur egoa ere aldatuko dek
poliki ari dek zurruta egiten.

II ARRANTZALEA: (*Bere lagunari asarre antzean*) Motel! ixilik ago ta gitarra
lenbailen ekar zagun.

I ARRANTZALEA: (*Zoro-zoro eskui eskerrera abitzen da zerbaiten billa balijoa
bezela*) Nun ote dago gitar ori?...

LEOKADI: Joxepa juaiz da billa. Bañan, zer dezute or barruan onbeste isti-
llu ta kantaz? Pentzaten nun zu etziñala urruti izango.

I ARRANTZALEA: Zer nai dezu etxeokandre! Izugarrizko pesta jarri degu.
Agure orrek eztarri ona izango zun gaztetan. Arraya! Kan-
taz badakizki! Zure senarra ere kantari jarri du. Berak
bidaldu gaitu gitarra eraman zagun.

LEOKADI: Nere gizonak?... ikusteatik sus bi emango nituke.

IXABEL: Nere tontozko berriz, an egongo da aua zabalik. Gogok ematen
dit besotik elduta ekartzeko. Martin Antoniok ze esan bear
don e!...

I ARRANTZALEA: (*Isabeli*) Ezer eran al du ba! Ark bat eran ordurako guk
bost ustutzen ditugu-ta. Goierritarrak zurrak dira, Ala,
Jainkoa! Eztue gure antzik (*Berriz eresi ta oiuk entzuten dira*)
(*Beste arrantzaleari*) Aupa! asi dituk! Au dek umoria. Itxasura
juaiz bear degulako ezpalitz...

II ARRANTZALEA: (*Sagardotegiko ate ondolik*) Beok, aguro ez ibiltzeatik.
Emen dizkiagu (*Bertatik berta barrendik datozen elektetaren otsa
gero ta lodiago entzungo da*).

IXABEL: Zer da ots ori?... Ezteiak al dira?...

LEOKADI: Ez, arrantzaliak...

IXABEL: Jende txoro!...

AMABIGARREN AGERRALDIA



*Iparragirre, Zerain, Joxakin eta ondoren
arrantzale ta beste gizonetzko batzuek.*

*(Orok, iru lenengoak batez ere sutsuago ta biziago
mintzatuko dira beren aurreko agerraldietan baño.)*

ARRANTZALEAK: Bejoaindizula! Urte askotan!... Txolarte ederra pasa azi diguzu!... Ia berriz noiz?

IPARRAGIRRE: *(Arrantzalial)* Naikoa egin degu ez al da ala?...

I ARRANTZALEA: Ez, ez. Azkenekua kantatuko dezu oraindik gitarra ta guzti. Itsasora guaz-ta. Gañera amerikuanari ongi etorria.

ARRANTZALEAK: *(Oiuka)* Ori! ori! *(Irrintzik eta aupak).*

IPARRAGIRRE: Biba mariñelak! Gazteria ta eraria doarik ederrenak. Neoni ere, agure gizajo au, naigabeak aztuta pozik ezarri dezute, Euskalerra zoragarria. *(Istilluak darrai).*

ZERAIN: *(Arrantzalial)* Mutillak, beranduko zaizute.

IXABEL: *(Ozta-ozta aditzen zaiola besteen suzmurraren artean eta bere senarrari urbiduaz).* Uste non or betiko gelditzen zina. Ixtillu pran-ko bada emen.

LEOKADI: *(Guztiari)* Aparia ere prestatuba dago gero.

JOXAKIN: Etzaio aztu sagardorik egiten. A zer nolako pitar polite datorrena.

IPARRAGIRRE: Etxeko andriak naikoa dala dio. Arrotzak besten esanera belarria erne izan bear du.

I ARRANTZALEA: Bai ortzak e; platerak garbitzeko lanik ez emateko.

ZERAIN: Askotxo zerate, bestela, dagonetik partiuko genuke.

ARRANTZALEAK: Eskarrikasko! Estimatu dago! Otordu ederra egingo degu itxasuan.

II ARRANTZALEA: Ara Joxepa! Gitarra jotzeaz asetuko gera.

ARRANTZALEAK: *(Joxepa sartzerakoan poz santsuak eta algara aundiak aterako dituzte. I Arrantzaleak Joxepari gitarra eskuetatik kendu ondoren Iparragirrerri eskeñiko dio ta orok abestu araziko diote).*

AMAIRUGARREN AGERRALDIA

Lengoak, Joxepa ta Martin Antonio.

JOXEPA: Ez nun gitarra jango; neronek emango nion.

MARTIN ANTONIO: *(Bere amari)* Erromeria al da emen?... *(Arrantzalial)*
¡Linda fiesta de vasquitos!

ARRANTZALEAK: Biba Indianos!... edan zagun! bere osasunera. Aberatsa izan bear dik-ta... konbita... kanta zala Iparragirrek...
(Alkia mai gañera igoko dute ta guztien artean Iparragirre besoetan artu ta bertaraño jasoko dute, alkian eseri araziaz).

IXABEL: O Jesus, milla bider!... Kiskitzako Andra Mariak gorde gaitzala!... Eskandalo gogorra ipiñiko dute azkenean. Ez al da aguazilik?...

LEOKADI: Ezta ezer, emakumea. Zure semeai ongi etorria egin nai diote-ta. Onezkero guk ere aitu bear ditugu toberak.

IXABEL: Ez dezala beñepein nere semeak kuarto bat gastau oiekin. *(Bata besteari ixildu araziko diote ta Iparragirre arrabitaz lagundurik abestutzen jardungo du onela):*

Ara nun diran mendi maiteak
Ara nun diran zelaiak,
Baserri eder zuri-zuriak
Errekak eta ibaiak.
Endaian nago zoraturikan
Zabal zabalik begiak
Orra España lur oberikan
Ez du Europa guztiak.

O, Euskalerra eder maitea
Ara emen zure sernea,
Bere lurrari muñ egitera
Beste gabe etorria.
Zuregatican ernango nuke
Pozik bai nere bizia,
Beti zureztat il arteraño
Gorputz eta arima guztia.



(Eresi au txalo joaz eta «Bibaka» artzen dute; txapelak ere goruntz jasotzen dituzte ta bizitasuna geitzen dijoa. Abestutzen ari zalarik oste geiagor ere bildu da. Abestutzez amaitutzekoan Iparragirre mai gañetik jeisten dute. Besarkatuaz etxeruntz daramate guziak. Iskamillaren erdian itsas-ontzien orrua entzungo da. Dei au aditutakoan arrantzaleak zalapartaka itzuli abituko dira kaiaruntz. Emen sagardotegi jaitxo bat erantsi diteke: abesti-erriko ta dantzaldiaz amaiturik).

ARRANTZALEAK: Bizargorri deika ari dek! goazemak, motellek!

Itxoingo ziguk, bai!
Eskarrikasko Iparragirre!
Baguaz. Buelta arte!!
Agur, jaunak!!

(Bijoaz).

(Antzetzokia inor gabe gelditzen da. Lengo karabineroa, azaldu bedi, zai dagon txabolatxotik irten da. Geldiro dator. Eskui-eskerre begiratu du. Azkenik arrantzaleak eskutatu diran alde begiratuaz, arpegian mukerkeriz betetako ximiko ta keñua azaltzen zaiola esan beza):

¡SAGARDUOS!

OIALA JEISTEN DIJOALA

BIGAREN EKITALDIA

(Antzetzokia bitara antolatuta: puska batean Txapartegi baserriko sukalde; bestean atalurreko bidea, soro ta alorak. Urrutira baso-mendiak. Sukalde gela oi dan tresnaz eta bear dan eraz ornituta. Zertzelada oriek antzetzokizun zuzendariari dagozkio. Beñepein, mai aundi bat eta alkiak ez dezatela utsegin; eta eltxekariak laratzean ere ez).

LENBIZIKO AGERRALDIA

Joxakin, Ixabel, Martin Antonio,
Guadalupe, Iparragirre eta auzoko nekazari,
gizon-emakumezkoak. Ta Lutxi,
(Txapartegiko mirabe zarra)

(Orok, agidanean, une artantxe bidetik ateaurrean elduak dira. Taldea antzetzokian era ontan agertuko da: lenen, aitaseme ta gizonetzko nekazariak; Ixabel, Lutxi (mirabe zarra) ta beste atsoak gero; azkenik Guadalupe ta Iparragirre).
(Zakurren zaunkak entzungo dira).

MARTIN ANTONIO: Au ezta askoik aldau. Alaxe zegon Amerika jun nintzenen ere.

JOXAKIN: Ez, orain pixka bat zarrago. Antolau biarra bauka baño... nagusiari antolatzeke eskatzen badiogu errenta altxako digu-ta.

I NEKAZARIA: Bai. Aguro gero!

II NEKAZARIA: Ori esan! Bai...

MARTIN ANTONIO: Erosi ere egingo genioke, berak saldu gura balu.

I NEKAZARIA: Aldunak egiten du...

II NEKAZARIA: Bejoaindizula!... *(Joxakini)* Eztezu lasatasun makala artuko. Baserrin jabe izatea!...

JOXAKIN: Ondo gurek dira guztik ere bai. Gure aitonen aitona emen bizi izanak omen dira-ta. Geok ezipagenitun obetu lurak, ez luke emendik ezer asko aterako ugazaba printzipalak. Mal-karra besterik ezta-ta.

I NEKAZARIA: Mixeria!



II NEKAZARIA: Konporme! (*Erausian darraite*) (*Beste taldean*).

IXABEL: Guztira ederki ibilli gera bidajen.

I ATSOA: Trenen beñepin ezta asko nekutzen.

IXABEL: Alare etxera biurtzeko pozik.

II ATSOA: Nai litzake, olako semea ekarrira aberastuta (*Guztiok Martin Antoniori begiratzeko diote*) Mutil bikaña dago. Zeñek esan basarrikoa danik?

LUTXI: Bergarako kaballero prinzipaletakoa dirudi. Ondo gobernau-ta ipintzen degunean ikusteko egongo da. Norbaitzuk begiratu diote gogotik.

ATSOAK: Ja! ja! ja! au Lutxi au!

IXABEL: (*Kopet illun Lutxiri*) Ixilik zare, ixilik. Obe zenun ni kanpon ibilli naizen bitarten ardatzen egin bazenun ta gaur goizen labe-sua piztu, zera...

I ATSOA: Indianok basarrin etsiko ote du? Baezpa otordu on eta luzek maniatu bear.

IXABEL: Gure Martin Antonio jan gutxikoa da. Ogia ere azalutsa jaten du. Ta sagarrak eta olakok, azalik bage. Piña dago. (*Eleketan diardute*).

IPARRAGIRRE: (*Guadaluperi*) Nekatu naiz ederki oneraño etortzen. Orain-txe nere indarrak jua dira. (*Nekez asnasa artuaz*) Beñere etzitzaidan bide au ain luzea iduritu.

GUADALUPE: Au Ondarrabiatik Guadaluperaño baña urrutigo dago. Ta ezta itxasorik ikusten. Auxen da itxusia. Txakurrak koskik egiten al du?...

IPARRAGIRRE: Zuri ez. Ni ez natzaio baezpa bertaratuko. Animalik, eska-lea erraz ezagutu oi dute. Bai, ontara iritxi da artista eus-kalduna... (*Geigkeriaz*).

Or pian, nere sorterrian aztu naute; familikok il ziran, edo... il nitun. (*Goibelduaz*) Denbora batean txaloka ibilli ninduten aiskideak, gerratian fueroakin batera, erori ziran (*Bakarriketan antzean*) o! Moraza goitarra ta bitoriar prestuak, zuek eta etxe ontako nagusiak bakarrik lagundu nazute.

Obe nun Amerikan gelditu banintz. Ez nun gaurko eskerbeltza bilduko. Nere alaba gaxoak! (*Malkoa dariola*)

GUADALUPE: (*Errukituta*) Ba alditu alabak?...

IPARRAGIRRE: (*Oldozpen txarrak urrutiratu naiean*) Bai, an, Amerikan gelditu dira.

GUADALUPE: Ni ere nere gogoz ez nintzan Ondarrabitik irtengo. Amak bialdu nau-ta.

IPARRAGIRRE: Gaztea zera ta amaren esana egin da etzera galtzen aterako.

GUADALUPE: Berorri bezelako dirudunak bagiañi bai.

IPARRAGIRRE: Triste! ez al dakizu aberatsak ezagutzen? Ori da mundu ontan aurrena ikasten dana. Zakurrak berak ere igarri dit-eta.

MARTIN ANTONIO: (*Guztiok*) Tira! sartuko zerate zerbait artzea. Gure amak zer edo zer izango ote du!

NEKAZARIAK: Eskarrikasko! Estimatu dago!

ATSOAK: Urrena etorriko gera...

IXABEL: Bai. Gazta ta ogia, ardo puska bat eta txokolata etxen ba dira beñepin. Neuk iganden zelebratzeko asmoa artua neukan baña...

NEKAZARIAK: Obe izango da.

ATSOAK: Bai, bai.

JOXAKIN: Ordun soñu ta guzti pesta ederra ipiñiko degu.

MARTIN ANTONIO: (*Iparragirrengatik*) Emen degu soñu jotzallea.

IPARRAGIRRE: Soñu eskaxa da nerea, dantzako.

I ATSOA: Ajola zaie neskamutilliei, soñue izan ezker. (*Guadaluperi*) Ez al da ala gazte?...

GUADALUPE: Ni ez naiz dantzatzen.

ATSOAK: (*Arrituta*) A...a...ra!

JOXAKIN: Ballara ontan ederki dantzatzen diranak badira. Belokiko Mañaxi-ta.

IXABEL: Orain dantza kontue laga zagun. Lutxi, etxea nola dagon erre-pau biar degu.

II ATSOA: Ederki egiña. Gure ala goaz.

JOXAKIN: Auxen da etxeoandren presa. Bagoaz, bagoaz danok ere. (*Irritsu*) Zure txanponak lengo lekun egongo dire bai.

IXABEL: Atean geldin egonda, ezta ezer aurreatzen. Zuek gelditu zaizte nai badezue. Or konpon (*Lutxikin sartzen da*).

I NEKAZARIA: Ori esan ori!... Bueno! urrenarte ba!

JOXAKIN: Azienda semeari erakutsiko diot. Seme (*Martin Antonio Guadalupekin izketan ariko da*) Tira! ikullu ederra daukagu.

MARTIN ANTONIO: Amerikan ere azienda obeto ikusi degu.

JOXAKIN: Etzien gurek bezin gurik izango. Larre bei edo alakok, seguru. Ez gurek bezela gobernauk.

MARTIN ANTONIO: Ikusiko ditugu ba, aita.



LUTXI: (*Atean agertuaz*) Esnetan «irabaziko» dienak gutxi dira probintzi osoan. Oraintxe jetxi ditut. Ikustekok dira.

IXABEL: (*Barrendik otsegñaz*) Lutxi orde! Zuri bai iñork iraten eztizula berriketan. (*Lutxi berriz sartzen da*).

JOXAKIN: Bagoazke barrena bestela eingo digu guri ere.

ATSOAK: Bai, bai, zoazte. Ario.

GUZTIOK: Ario... Urrenarte... Bai ondo izan!...

JOXAKIN: Tira Joxe Mari, sartu gaitean. Zuek ere bai gazteak.

IPARRAGIRRE: Sartu gaitean ba, aspaldiko «Txapartegin» (*Biok sartzen dira*).

MARTIN ANTONIO: Bai, goazen. (*Martin Antoniok atean bertan, sartzerakotan, sakeletik eroskilla batzuek aterako ditu Guadaluperi emanaz*) Ezta gauza aundik baña, erroskill ok artuko dizkidatzu.

GUADALUPE: Eskarrikasko! (*Auek ere etxerutzen dira*).

BIGARREN AGERRALDIA

Bi Gizasene ta iru Emakumezkoak.

(Etxeruntz abiturik).

I NEKAZARIA: Lanerako giro ona dago-ta alpapa puska bat ebaki bear det ganauntzat.

II NEKAZARIA: Ba geuk beti lanean aditu bear eta beti probe... Nekazaria baña errukarrigoik ba al da ba... Obe genun Amerika jun bagiña.

I NEKAZARIA: Joxakini seme oso aberatza etorri ote zaion edo.

II NEKAZARIA: Soñua ala da beintzat.

I NEKAZARIA: Baserria erosiko ote dun... Seme pizkorra atera zaio.

II NEKAZARIA: Gogon daukat Amerika jun zanen. Oñez aitag berak Beasaña eraman zon. Mutilla zan, arten, eskolik baeko... Orain berriz zaldi gañen igo da etxeraño alajaña, ta or bealdian jendekin erderaz parra-parra ai zan.... (*Gizonezkoak bijoaz*).

IRUGARREN AGERRALDIA

Iru Emakumezkoak.

I ATSOA: Geu ere zeregiñeta bagoazke.

II ATSOA: Bai, ta eguna moztutzen ezpada ari ba... Eskerrak artoa biltzeko giro aproposa dagola.

III ATSOA: Zuenen noiz dezute arto-txuriketa?

I ATSOA: Aste ontan ez beñepein. Iganden berriz «Telerin» atsolarreta degu-ta. Zer esana izango da an. Gero ezpaita Ixabel jungo ta. Bakizute asarretu zirala.

III ATSOA: Orain «Telerikoak» baño geigo dirala irudituko zaie gañera.

I ATSOA: Erraña ere, Martin Antoniontzat, etxen sartu bearko du.

III ATSOA: Zer zala uzte dezu berakin ekarri duten neskatxa?...

I ATSOA: Ori esan Prantxiska!...

II ATSOA: «Iparragirren» alabea dala ere aitu det.

III ATSOA: Amaika izango ditu bazterretan!

I ATSOA: Baleike bai. Antza ere badu bai. Orra! «Txapartegiko» etxeakoandre gaztea. Neskatxa baliente; goierriko piñegie ere...

III ATSOA: Iparragirren alabea bada eztu gurako Ixabelek. Zerbait duna etxeatuko du bai... (*Bijoaz*).

LAUGARREN AGERRALDIA

Lutxi ta Ixabel.

(Sukaldean).

LUTXI: Azukre ere aitu zaigu-ta billa jon bearko degu.

IXABEL: Jesus ba! etxe ontan aña azukre bear dan parajerik. Basarri gozozalea auxe...

LUTXI: Esnea baukagu-ta. Gizajoak amaika gose pasauko ziton Amerikan dirue egiteko.

IXABEL: Ala uste det! Gure mutilla egon dan lekun zer jana etzaio paltau. Okelia emen baño maizago okitu arte. Ala dio gure Martin Antoniok noiz nai azienda il da zera, erreta jate omen zuen.



LUTXI: Eztire emengo lakoak izango.

IXABEL: Gurik emen dira oso, ta millaka; ala dio gure Martin Antoniok. Neuk ere Prantziko Burgosen ikusia daukat bai. Ango zerkausia, ene! Gauzia gurdika; nola aza, tipula, azanaioa.

LUTXI: Baratza jeneroa izan bearko bai, bañan emengo esne ta baskan-tzak. Guri asko ipiñiko diogu lepozamarra Martin Antonioi. Neuk gazitutako urdai azpikoa ezpestelakoa urten zan. Ea aitua da au ere.

IXABEL: Noski, emen aste gorrin ere eztaik dirala ba diruri-ta. Ola bagoaz txerria laister ilko bearko degu. Ta etxekok bakarrik mantenu bear bagiñuzke gaitz erdi. Iparragirri ere Billarrialkok txalo ta pesta-asko egin dizkate bañan ezer gutxi eman. Azkenen gere etxera. Martin Antoniongatik ezpaltz....

LUTXI: Pantasioso galanta. Leno ere Madrillen-ta ibillia zan ori. Jun deilla orain ere ara jende ingañatzer... Emontre! ta...

IXABEL: Diruk gere semek aisa irabazi dituela iruditzen zaie batzuen-batzuei.

LUTXI: Atrebentziakin bada ere berakin etorri dan neskatxa dala-ta, ze esana badabil ballara guztian...

IXABEL: Orratakoxe daukagu geure Guadalupe! Eztakit nondik atera duten olako ixtorie.

LUTXI: Martin Antonio ezkongai edo dagola badakie-ta or jungo dire auzoko neskatxa danak iturrira sulla artuta gere galaia ikus-teatik.

IXABEL: Eztue nere seme arrapauko ba. Alper-alperrik dabiltz. Txaparte-giko etxeko-andre berrie aukeratuta dago. Etzazula oraindik iñon esan baña Martin Antonin andreagaie Gualupe da.

LUTXI: Banegon ba neu; eztiot iñortxori esan baña, zea... pensau non olako zerbait zala. Ta nolakoa bera! andre ederra; bai, ederragoa arrosa baño. Ta ixille ta txukune. Gere alden piñe ere bai. Gero bealdian emakumezko lan gutxi egiten oituri-rik dare-ta.

IXABEL: Zerekin bizia ta geio ere izango ute-ta. Ezteu etxera mirabetzat ekarri. Ez enetxoa!

LUTXI: Bai gusto emango dio Martin Antoniok, bai. Biok gazteak gañera. Martin Antonio, neuk esatenon bai aparta urten bear zola. Ori gizona! otsa andia ipiñi du ballaran. Katetik ere ontzakok zintzilik damazki.

IXABEL: Ori ezta ezer paperetan ditun interesen alden. Ajola aundiko balioa. Bañan naikoa degu-ta. Lutxi, zoaz len-bailen ur billa ta etzaiozula Gualupe alperrikako berbarik egin. Gajoa apur bat tristantziak artua dago ta. Emengo bizimañara akostumbrau arte.

LUTXI: (*Sulla artata dijoalarik*) Bai, amodioa sartua eukiko du korputzeanda...

IXABEL: (*Asarre antzean*) Tira! aguro zoaz!... (*Joan da gero*) Ori ere ba al dakin emontre neskazarra! ezpesten!...

BOSGARREN AGERRALDIA

Ixabel eta Guadalupe

(Guadalupe ixilik ta geldiro sartzen da; itun).

IXABEL: (*Guadalupe barruan dala oarturik*) Emen al ziñan Gualupe? Eseri zaitte eseri. Ikusiko dezu aparie nola prestatzen dotan. Arroza esnekin e ipiñiko det. Gustatzen zazu?...

GUADALUPE: Pixkat. Ondarrabian gutxitan jaten gendun.

IXABEL: Emen esnea aparta degu. Arroza azukrekin nastua ezte baño gozogo izaten da. Tira, gero jango dezu gura ala. Emen zure etxen bezela egotia nai degu. Edo obeki: txorie gari pillan bezela: zer nai, ura. Ondarrabin senide asko zerate ta dagonetik guztik jan bear; ala ere zeren amak naiko lan izango degu. Emen berriz... bakarria zaitugu-ta... Zure lekuan zenbait auzoko neskatxa balere... Ain poza!...

GUADALUPE: Ni eztet esan gaizki nagonik... (*Ixillunea*) Emen ezin etsiko detela besterik ez.

IXABEL: «Puerba» egin zazu ba. Gualupe, zu bezelako neskatxa pormalak zer edo zer pensau bear du. Gurasok ona bialdu bazaitue ere zerbaitengatik izango dala. Geroai ere beitu bear zaio.

GUADALUPE: Bai izeba. Ni amak esan ziranian konporme etorri nitzan; Aste-santu arte ta orduan etxera itzuliko nitzala bañan ain urrutit dago oraindik, eguarrik ez-tira-ta...

Ikusiko balitu beorrek Ondarrabiako prozeziuak. Ura poza berriz irixten diranean!



IXABEL: Ba, Zumarragako prozezioa ere ezta txantxetakoe. Billarrealgo bi ala bada ta errespetokoa! kandelak lodin buskantzak añakok....

GUADALUPE: Ba, Ondarrabian arrauna añakuak...

IXABEL: Musikia ere jotzen juten da.

GUADALUPE: Gure errian musika ta karabineruak.

IXABEL: Sermolaria berriz prailerik pizkorrena; bizarra Iparragirrek baño ere aundigoa.

GUADALUPE: Aundiagoa du frai Pedrok, Ondarrabikuak. Arrekin konpe-satzen naiz.

IXABEL: Ongi dago. Bitarten Gualupe, Martin Antoniok ezer aitazten badizu ontzat ar zaiozu-ta etzera gaizki biziko.

GUADALUPE: Arestian ere erroskillak eman dizkit.

IXABEL: Tuntuna! ez al dakizu Martin Antonio ezkongai dagola ta etxe barruan aukera izan da kanpora billa jungo eztala? (*Guadalupe zearo gorritu ta itzik gabe gelditzen da*) ...zutaz gustaua dago.

GUADALUPE: (*Larrituta itzak ozta-ozta mintzaten ditularik*) Nitzat?... ez!... Itza... emana nago...

IXABEL: Orrek ezta ezer esan gura. Eskribauki, beñepin etzen duen aurren izango-ta. Neska-mutillen gauziak; astuko zazu...

GUADALUPE: (*Sendo*) Ez!... ez... (*Sotinka*) Etxea jun nai det.

IXABEL: Ezbeñepin negarrik egin. Tira, paken utziko zaitugu. (*Ateruntz joanez*) Gajo ori amaren ondoren oituta zare ta aixa larritzen zera. Ikasiko dezu bizimaña zuk ere. Sukalden zare Lutxi etorri arte ta kaso egiozu suari. (*Bijoa naigabetua*).

SEIGARREN AGERRALDIA

Iparragirre ta Guadalupe.

IPARRAGIRRE: Negarrez al zare Guadalupe? Ez al zare onik?...

GUADALUPE: (*Naigabea eskutatu naian*) Ez, ez... malko batzuk; ezergatik negarra egiten jartzen naiz. Ez bai naiz beñere etxetik irten-da gogoratu egiten zait.

IPARRAGIRRE: Ori besteik ezpada lasatu zait, maitea, ezta ezer. Zu beñere etxetik irten etzera ta neu berriz ez naiz iñon gelditu al

izan. A! nire ama zanai kaso egin izan banio ez nuke orain nire burua ain errukarri ikusiko.

GUADALUPE: Ni ere obeitzeatik etorri naiz, bestela, naiago det Ondarrabian bizitu.

IPARRAGIRRE: Emen osabanen ongi artu zaitute ta gañera andre Ixabelek (*Irritsu*) eztizu erritan egingo zere amak bezela.

GUADALUPE: Okerrago oraindik...

IPARRAGIRRE: Ez emakumea; ikusiko laister Santa Ixabelgo festak dirata dantzan zenbat egin bearko dezun.

GUADALUPE: Ez eztet egingo.

IPARRAGIRRE: Ai! ai! ai!! Agian Ondarrabin mariñelen bat «aiskide» laga al dezu? (*Guadalupek lotsa-lotsa eginda begiak jesten ditu*)... Ez lotsatu. Ez daukazu nigatik beldurtu bearrik. Zu bezelako alabea neuk ere badet ta ura da aitan kutuna... (*Guadalupek ixilik darrai*). Maitea urruti daukazulako ez goibeldu; eztezu galduko.

GUADALUPE: (*Bat-batean kemenez*) Bai! onela ekarri naute Martin Antoniokin ezkondu arazteatik.

IPARRAGIRRE: (*Arriturik*) Zu?... Martin Antoniokin. Bañan...

GUADALUPE: Izebak esan dit ta...

IPARRAGIRRE: Eztakit ezer; ez naiz ezer etxe ontan. Neuk, zer nai dezu esatea, Martin Antonioi lenotik eskerrak millaka zor banizkion orain... (*Alde guzitara begiratuaz*) bere etxean gaude, bere etxean artu naun ezkeroko egundaño nagusi gutxi ezautu izan arren orain, bere mendean nago; laguna baño geigo izan da neretzat, eziñake esku txarretan jausiko. Ondo pentsa zazu.

GUADALUPE: Pentsatuba daukat. Aspaldidanik itza emana nago. (*Sotin artean*) Ezin niteke emen gelditu. Bai beorri ere nere kontra dabil, eta guztia zekin. Gaur bertan... etxera... Igesi egingo det... Onra galtzen badet ere...

IPARRAGIRRE: (*Besotik eutsiaz*) Ezta ori ez Guadalupe. Neuk aitaturkoa zure borondatea ala izan ezkeroko egitekotan zan. Bañan barrenak bestela agintzen badizu ez zaitu iñork beartuko. Nere alabari ere au bera esango nioke. Ta badakizu zure alde eukiko nazula.

GUADALUPE: Etxera jun nai det. Ezin egon naiz eman. Zer esan biar diot nik izebari?...



IPARRAGIRRE: Lasatu zazu biotz ori. Itxoin zazu. Neu emen nago zure alde itza egiteko ta guztia antolatuko degu. Baita etxe ontakoakin aserratuko banaiz ere. Baita kalen lagatzen banaute eskean asteko zorin.

GUADALUPE: Nai badue ta nai ezpadue ere Bixentekin bakarrik esposatuko naiz ta etxean aserratzten bazaizkigu Bixente ta biok Amerika berdin jungo gera.

IPARRAGIRRE: Etzazula olakorik esan Guadalupe. Emendik urten bear badezu neuk lagundu dizut aman maleraño. Amerika?... Andik nator eta nola? Azkenik an laga ditut nere aragizko puskak, emazte alaba tristeak; berekoia, nere ezurak emen uzteagatik.

GUADALUPE: Ondarrabira itzuli nai det.

IPARRAGIRRE: Orain pakean zaude ta gero zer datorren ikusiko degu.

GUADALUPE: Bai bañan, beorrek faborez izebari esango al dio?...

IPARRAGIRRE: Dana! A! Lutxi ere iturritik badator.

GUADALUPE: Aizia artzera nua kanpora...

IPARRAGIRRE: Bista ederrak dituzu or; Irimo mendi-ta...

GUADALUPE: Itxasua ere bai?...

IPARRAGIRRE: Itxasoa bai, baña mariñelik ez... (*Guadalupe bijoa ta Iparragirrek lagundu bezaio ateraño*).

ZAZPIGAREN AGERRALDIA

Iparragirre ta Lutxi.

LUTXI: (*Sulla buru gañean dula sarturik*) Jainkoak dizula atsaldeon!

IPARRAGIRRE: Bai ta zuri ere aspaldiko Lutxi. Iturritik e?... Guadalupe zai egon zazu. Asti asko pasa dezu buelta egiten.

LUTXI: Geio pasatu dezu zeorrek zere bueltia egiten (*Sulla maigañean ustendu*) Alajaña!

IPARRAGIRRE: Zer goratzen al zera azkeneko ikusi giñanen?

LUTXI: (*Seta txarrez*) Zibillak preso eraman zinduten artan?...

IPARRAGIRRE: (*Luzaroan Lutxiri begiratu ondoren*) Orain, ezti ez zibillai ta ez emakumezkoai beldurrik sartzen. Zarra nago.

LUTXI: Zure edadea ondo dakit. Umetandik ezautu ziñuan ta orduko galai ziñan ta zertzen... azia.

IPARRAGIRRE: Naigo nuke orain zu bezela banengo.

LUTXI: Ni bezela zer?...

IPARRAGIRRE: Alegia... zera... bate kezki bage. Txapartegin pakean, beti leku batean.

LUTXI: Bai, emakumezko beti leku batean gare. Esperantzetan egon giñan, bañan ez gaitu iñork emendik atera...

IPARRAGIRRE: Esaera al da: «ondo dagona ez bedi muiitu». Zu betiko Lutxi oraindik andre polita...

LUTXI: (*Latz*) Ta zu betiko Joxemari, itz leun eta palsoa... (*Gibela ematen dio*).

IPARRAGIRRE: (*Pakea egin naiean*) Zukin gaztetan pikaro zamarra izan banintzan barkatu nazazu... Orduko utsegiteak ondo ordaindu ditut. Txarkeri aundia egin nizun bañan bai nere buruari ere. Geroztik naigabeak geio zuritu didate bizarra urteak baño... (*Ixillunea*)... Ezkondu nintzan eta iru alaba ditut.

LUTXI: (*Oroimen onek barruan daukan gorroto guztia piztutzen diolarik*) Ilko ote zera berriro ikusi gabe. A ze nolako aite!... Lenago ere aite izan ziñan neu aurakin erraz azko laga ta eskapa egiñik. Zibillen artean ostera eramango ote zaituzte!...

IPARRAGIRRE: (*Bare*) Zaude ixilik, Lutxi. Kalterik egin banintzun ez nion nere buruari txikigoa egin. Biok izan giñan errudunak. Aztu zazu, ainbeste urte pasa dira geroztik...

LUTXI: Gizonezko erraz aztutzen dituzte. Neuk eztaukat aztuta. Alde egintzazu etxe ontatik likiskeri nabarmena. Zein zeran jakingo dute nausiek ta Martin Antoniok. Ta bearbada zu artu zaitun andrek ere.

IPARRAGIRRE: (*Sututa*) Deabrua al daukazu korputzean? Emen nago neu zuri erantzuteko. Ta laga itzazu pakean nere emazte ta familia, besterik etzat mundun gelditzen-da.

LUTXI: Neu bakarra edo gelditu nintzan... Orain ere mixerin familia laga ta etorriko ziñan... Emendik jun bearke dezu bada...

IPARRAGIRRE: Ixilik zare sorgiña!... Ezin eraman petral alena!...

LUTXI: Zu bai ajolakabe alperra!... (*Bijoa igesi*).

IPARRAGIRRE: (*Jo naiean bezela*) Alde egin zazu barren gaiztoko emakume ziztriña barkatzen eztakizuna!!



ZORTZIGARREN AGERRALDIA

*Iparragirre, Joxakin,
Ixabel eta Martin Antonio*

(Auek irurak sartzen) Ola! emen gera; Kaxo!...

IXABEL: Non dire besteak?... Guadalupe-ta Lutxi....

IPARRAGIRRE: Or nunbait izan bear dute biak.

JOXAKIN: Bakarrik utzi zaitute konpañeoa.

MARTIN ANTONIO: Ola, konpadrito!

IXABEL: Au lanbidea! Ta emen sukalden iñor ez. Sikiera alabea banu. Nes-kameakin eztao gauza onik. *(Laratzera joanik eltzeak astindu-ko ditu)* Gure aparie! Seme!

JOXAKIN: Semek erraña egingo du bai. Gauziak denbora bear do eltzeko. Gaia etxeatu degu-ta...

MARTIN ANTONIO: Kozinero txarra laga ezu aparti ona prestatzeko ama. «Asao», errea balitz.

IPARRAGIRRE: Guztitatik egiten oitua nago. An Amerikan gizonezkoak sukalde kontuan ibiltzen dira *(Martin Antoniori)* Ez al da ala Martin Antonio, «Baskito»...

MARTIN ANTONIO: Y, como no, che!

IXABEL: Onek «no» dio; noski. An ere gobernu ona izateko etxeoandre edo emakumea beintzat bearko dute bai.

MARTIN ANTONIO: Neu, denboria luzen, gonik ikusi barik egona naiz beñepein. Ezta abadienak ere. Ura basamortu aundia da apaizak eta andreak bizi al izateko.

IXABEL: Ene Jesus milla bider!! Mezik entzun barik egontzea seme? Eli-zik ez al da? A zer nolako kristauak!

MARTIN ANTONIO: Bai an kristauak ere badira ziurare-ta olakotan. Kan-pon jai eguna noiz izaten zan ba al genekigun ba!

IPARRAGIRRE: Emen geienak eztakie an jendea nola bizi dan, Amerika ere asko aldau da. An ere bizimodua zalla dago. Batzuen batzuk aberastuzen dira baño gutxi. Debalde etortzeko ontzia balego euskaldunez beteko litzake.

JOXAKIN: Baserriko mutillak joera ara artua auke ba. Orain ere Etxeba-rrindik bi ote dijoazen otsa omen da.

IPARRAGIRRE: Etxetik ateratzeko gogo baldin badute il edo bizi Habanara joatea obe.

IXABEL: *(Asarre ta bizi)* Habanara! ez, ez. Naiko gerra izan genuen emen ere. Tira! eseri zaitte seme. Andrea artuta pakean bizi bear dezu emen pamilin. Eztitugu semek alperrik asten, eztitu-gunez.

IPARRAGIRRE: Martin Antoniok ondo daki bai egin bear duna. Eztu iñor bear mundun ibiltzeko.

MARTIN ANTONIO: Nere amak dionez andre bat.

JOXAKIN: Andrea artzen badek eztek asko korrituko. Andrea buztarri astuna dek arin ibiltzeko.

IXABEL: Ez, beti ijitok bezela ibilliko da, zertzen... zera... auntza jun da etorri. Gizonezkoak bein erare bat ezker ezkondu edo praile *(Parra dagite)* *(Martin Antoniori)* Zutzako moduko nobie etxen daukagu: Guadalupe.

JOXAKIN: Ze demontre! Ondarrabiko lengusu ta biok aguro prestatu dezue eskontza. *(Iparragirreri)* Atso orik eztue denboria galdu.

IXABEL: Atsoa?... Zeu baño gazteago naiz.

JOXAKIN: Atzo etzendutela denboria galdu. Oriki belarrik!... *(Semeari)* Seme, nai badek eta nai ezpadek ezkondu egin bearkok.

MARTIN ANTONIO: Gero ere ortako beta izango det.

JOXAKIN: Baita zera ere, zai egongo zaik...

IXABEL: Eztet gura mutil zarriki etxen. Kontentu egon zeizke. Guadalupe bejelako neskatxik gutxi; aren zanko ta gorputza. Aparta! Ona! Mutil eztaukek mauke txarra! Zenbait etxe oneko mutillek artuko luteke. Ez al da ala Joxe Mai?

IPARRAGIRRE: Galdera egin didazun ezker, atrebentziakin... aurrerago gauzak eraman baño len, nunbait eztakizu eta, Guadalupe, bai, Guadalupe ezkongai izan arren, Ondarrabiko mariñe-la bati itzemana dagola...

IXABEL: *(Irripar gaiztoaz)* Zeuk baño obeki dakigu Guadalupen berri, bes-tela ez gendun geokin bilduko.

MARTIN ANTONIO: Ezkontzeko itzik eztiogu alkarri aitatu beintzat.

IPARRAGIRRE: Neuk, oraintsu Guadalupe berak negar bizitan esandakoa besterik eztakit.

JOXAKIN: Ederra da komerie. Ta neskatxa gogon kontra ekarri dezue, e?...

IXABEL: Gurasok ondona dakite alabeai komeni zaiona. Bi amak kon-pondu gera ta zerbaitegatik gera amak.

JOXAKIN: Neuk ere, gurasoa ote naizen-da eztakit, eztigute olako nobe-daderik aitatu.



IXABEL: Neu ere zeukin esposau nintzanen ezer gutxi nekin nolako senarra artzen nun.

JOXAKIN: Etzendun baezpa ezezkoa esan.

IXABEL: Etxealdeko ziñalako.

MARTIN ANTONIO: Ixo! Ixo! (*Iparragirreri*) Ara non andregairik bage gel-diu naizen.

IPARRAGIRRE: Beste bat sortuko da...

IXABEL: Ez, ez, (*Urduri zearo amorratuta ta sukaldean batetik bestera jardunean*) Gizonezko beti arrazoia; geuk lana buru belarri. Emen sesioa ipiñita jango degu... Orratx!... A! Lutxi, ori eztaikit non eskutau dan... Ta emen kanpokok agintzen dute!... (*Iparragirrerengatik*) Zure alabakin egingo diogu eskontza. Ortako gare!... (*Kiñu lotsagabe bat egñik irtengo da sukaldetik*).

BEDERATZIGARREN AGERRALDIA

Iparragirre, Joxakin eta Martin Antonio

IPARRAGIRRE: (*Ixillunea*) Erriratu nintzanetik makiñabat naigabe jaso ditut, irañ au ordea etzidan iñork arpegira bota. Berriz ere alde...

JOXAKIN: Aundigoak aditzen oituta nauka. Egun batzuk beñepein guekin egon zaite-ta...

IPARRAGIRRE: Eskarrikasko.

JOXAKIN: Gere etxeoandre?... Angiozarkoa da ta ango jendek mingaña zorrotza dute. Bai milla demonio!

MARTIN ANTONIO: Aita? Etxe zarra dagola iruitu zat.

JOXAKIN: Zarra? Geuk baño geigo iraungo ik oraindik bai.

MARTIN ANTONIO: Ezpadezu botatzen berrie egiteko bai.

JOXAKIN: (*Iparragirreri*) Gure indiano au oso diruturik edo. Oso goitik bis-tatzen etorri ote zaigun. Arranepola! emen gastau bañan len...

IPARRAGIRRE: Ederki dago. Bere jaiotetxea edertu gura du. Guzik gere etxea bagenu beartsu ta arlote (*Bere buruagatik*) garenen nun etzana izateko... Joxakin, a, ze nolako egun onak datozkitzun. Landare berria Txapartegin jaioko da-ta orduan, besotan atxurraren orde z illobatxuak ibilliko dituzu.

JOXAKIN: Ori (*Semeagatik*) onoko... oni galdeu...

MARTIN ANTONIO: Ez, lenbizi amari...

IPARRAGIRRE: Basarrian jabe egingo zerate.

JOXAKIN: Basarria Markesana da-ta naiko lan ark saldu nai izatea.

MARTIN ANTONIO: Eskatzen duna emango zaio-ta.

JOXAKIN: Ortarako kalen etxe arkituko genuke. San Martiñak urrian dira zerbait egñinengan.

Zeñek esan, Joxe Mari, nere semea ola etorriko zanik? Errenta pagatzeko diña ortxe nunbait ixten giñan-da. Gere burua «Txapartegiko» jaun eta jabe ikusi bear ote degu ba?

MARTIN ANTONIO: Eta nagusi ta ugazaba nere diruk balio badute.

IPARRAGIRRE: Ori da seme prestu ta leiala izatea.

JOXAKIN: Bai. Ta au da ustekaben semea aberastuta etortzea. Iñazio, seme zarra, etxealdeko zana, il zanen, Bikariongana jo nun, oni, Martin Antoniori karta bat jarri zezaion. Onena au izango zala-ta Amerikatik etorri zedilla; Naiz probe etorri konporme nintzan, pijo ta leneko gogokin ezkerro. Ta ara non...

MARTIN ANTONIO: Bai, karta artu non da onek (*Iparragirrerengatik*) letu zienen, zera, Txapartegitik ots egiten ziela anai difunto iltzalako, ba, lengo nausiari azienda ta lur guztiak saldu nizan eta emen dauzkat (*Nekez kolkotik txorta bat diru-paperak ateriaz*) diru paperak Txapartegi erosteko. Biar bertan nagusi printzilpalengana jun-da diruk nekin baño ziurrago egongo dira.

JOXAKIN: (*Pozik diruari begira*) Eztegu beste orrenbeste gure urtetan ikusi. Ezta komeni batean orrenbeste diru erakustea. Aurrena beintzat, basarria salduko ote luken aitaturiko diogu. Gizon korrientea da On Martin Aminixtraorea, baña bere moduko batekin, (*Iparragirreri*) zukin edo, eztaikit bada obeto jungo ez ote giñaken.

IPARRAGIRRE: Ortan neuk baño geio dakizute. Zer balio duten etxek astu zat.

JOXAKIN: Basarri probea da au dirurik asko pagatzeko. Lur txarrak; Bi soro besterik ez, esateko; beste gañekok malkarrak. Mendia, orixe dezente.

MARTIN ANTONIO: Azienda ugari ipiñi bear; bei ta iri-ta...

JOXAKIN: Ta gobernu? Oñe! Non sortu bazka? belar mixerie datorrenen. Almazanak gero irabazi guztik jaten ditu.



MARTIN ANTONIO: Mendia obeto dago ingurun azienda larrera botatzeko.

IPARRAGIRRE: Ta nolako mendiak?; ederrak, ezpestelakoak.

JOXAKIN: Mendik... satorra besterik eztabil barrutitan eta izugarrizko kalteak egiten dizkigute. Zeok ikusiko dezute. Goazen auntsa: lizarretaño, belar mixeri izugarrie dago-ta.

MARTIN ANTONIO: Malda gora ibiltzen astu ote zaidan edo. Ango zelaia, Iparragirre, zeu nekauko zera. Zaldi bat balego ederki. Neoneri ere zaldi gañean ibiltzeko gogoak egin zaizkit.

IPARRAGIRRE: (*Parrez*) Basarrin ezta izaten astoa besterik.

JOXAKIN: Ta pizkorra bera; eramango zaitu bai.

IPARRAGIRRE: Karga txarra da nerea. Zuek itzuli bitartean atarin geldiu-ko naiz aize preskoa artzen.

JOXAKIN: Bero dago amen. Gañera sukaldean bagare gere etxeoandre erretxina dabil-da, aparia ere ozpinduko zaio. Gosetu naiz bapo.

MARTIN ANTONIO: Ori bear degu zera. Goazen bada. (*Irurok ateruntz abitzen dira*) Gaztañak eltzean dare egosten, ta gañerakoak...

JOXAKIN: Poliki da aurten. (*Beatzaz urrutira erakutsiaz*) Ara! auzko urki bakar ura, araño da gure mendia.

MARTIN ANTONIO: Auntzatic aurrera erri-mendik izango dira?

IPARRAGIRRE: Oriek izango dira nereak. (*At dijoaz*)

AMARGARREN AGERRALDIA

Ixabel eta Lutxi.

(Barrengo atetik sartuaz).

IXABEL: (*Asarre ta otsegiñaz*) Non zabilta emakumea! Gaur guztin arten ernegazio ederrak pasa azten dizkidatzute. Jesus! Bata ola, bestea ala. Ara ze, nolako semeen etorrera. Ta beste muxin ori; señorita delikara daukagu... (*Lutxiri urbilduko zaionean*). Eztakit zertan sukaldetik alde egin dozun. Gero, prestauko da bakarrik aparia.

LUTXI: Barka beit baña... etxean artu ditugun bi orik... eztakit nola esan ere... Txapartegin berrogei urte ontan neskame nago ta uste det zerbait banaizela arlote orrek ez kargurik artzeko aña... Kuirao, gero. Beste ori... laguntza ederra etorri zaio etxeoandeari, atsalde guztin or dago damia bezela. Gure Martin Antonion zai badago!

IXABEL: Uste al dezu?... Baita zera e!... Olako errañarik ez degu Txapartegin bear. Kanpoa, kanpo!...

Bere gurasok gaztigauko ditut lenbailen billa etorri ditezela. Zeñek esan?... Ekin egin dit, ea, «a ver» zera derrigorrean... Atrebiu!... Izane! kostalden ortutsik kalean oi diran sardin saltzalle orik lotsagabek izaten dira.

LUTXI: Okerragoa da beste likizkeri zikiña; jun dedilla bai emendik lenbailen bizarraundia!... Eskola ona erakutsiko dio pikaro alenak.

IXABEL: Gizonok opariko erregalok dira ok.

LUTXI: Zurrupatzalle ta alper galanta Ipartagirre ori. Eztegu etxetik belakon botako. Eztet gaur goizen ezautu. Bere denboria guztin erromeritik erromerira, jos! ibilli izan da, neskaxa guztin atzetik, kaso egin bagenio, ta orain zartu danean bestek manten zala.

IXABEL: «Lokes» eztiot oirik emango. Mandion lo egin zala.

LUTXI: Eztu leku obetan aspaldi bere burua etzan ez. Zikiñagoa dago...

IXABEL: Ur bedeinkatuakin etzatean igurtzi bear.

AMAİKAGARREN AGERRALDIA

Lengoak, Guadalupe ta Iparragirre

(Azkeneko auek biok sartzen dira).

IPARRAGIRRE: Ola! emen gatoz Nagusia ta Martin Antonio Lizarretako barrutira io dira zerbait ikusi bear dutela-ta.

IXABEL: Asko da zu bage nola juañ diren. Guri ere esan besterik etzigiten zeu emen geldiu azi barik.

LUTXI: Sukaldean beti ze arrapau izaten baita...



IPARRAGIRE: (*Mindua*) Pobre naiz baño ez lapurra... Denbora gutxin galaziko zaituet... (*Asarre Lutxiri*) Beste leku batean ez lizkidatzuke irañok arpegia botako ta gutxigo nere izen ona kendu naiko neskatxa onen aurrean...

GUADALUPE: (*Bildurti*) Guazen emendik.

IXABEL: Bazoazke bai; eztegu gogon kontra iñor etxean artu gura.

LUTXI: Milla pantansi bai! Mundua korritu-ta azkenean basarrira etorri, arto ta esne jatea. Ortako eskolan ikasi bearrik eztao gizonak.

IPARRAGIRE: Zeuk askorik eztezula ezaguna da beñepein. Emendik bidaldu nai nazute ta alde egingo det, bai, bi bider aitatu baño len. Geldiu neike «Txaparrtegin» nagusiak besterik ez agindu bitartean. Bañan, eztet neu merio pamilin asarrebiderik ipiñiko. Jungo naiz, bai, laister! (*Sendogo*) Bai, laister. Orain bertan!...

GUADALUPE: Nire bai!...

IPARRAGIRE: Ez, leno zere gurasok jakiñan gañean jarri bear ditugu.

IXABEL: Bazoazteke bai biok ere... (*Iparragirre*) Zeuk eztakizu obeto ba, neskeak zer egin bear don?

LUTXI: Neskatxa pijo artuko genun etxeoandretzat.. Bersok ere aguro aterako ezpalizkioteke ba...

IPARRAGIRE: (*Sutan*) Ixilik zare? suge mingañ pozoidun orretaz!!! Ajolakabe ezpesten!... Ez iñor lotsatu-azi zeuk aspaldi galdu bazenu ere. Ta au (*Guadaluperen aurrean jarriaz*) nere umea balitz baño gogotsuago babestuko det. Zere lerdeak ezta zikinduko!

GUADALUPE: Bixenten aurrian esan biar lituke arrokeri abek. Ta ain atso zarra ezpalitz neonek astinduko nioke ederki mototza.

IPARRAGIRE: (*Gibela bi atsoai eman*) Goazen lenbailen; arropa pardela ta gañerakok artu itzatzu ta bereala abituko gera, zu etxeruntz... Egundaño olako azio kaskarrik ikusteko negon.

GUADALUPE: Edozein tokira emen gelditu baño... (*Etxebarrura sartzen dira biak*)

AMABIGARREN AGERRALDIA

Ixabel eta Lutxi.

IXABEL: (*Ixillune baten ondoren*) (*Garratz*) Orain zoaz ballara guztin zabalteza emen gertau dana. Aste oson giltzapean zeu eukitze-ko gogoia ematen dit... Zer esan bear doten Nausik ta Martin Antoniok! Zeuk dituzu kulpia guztiak...

LUTXI: Ez andrea! Neu ezertxon sartu al naiz ba! Ez etortzea zuten...

IXABEL: Ixilik egoteko emontre! Zere zeregiñetan egon baziña etzan olakorik pasauko...

LUTXI: Ordun beorrekin erritan egingo zuten...

IXABEL: Tira! astindu zazu su ori gañeantzen lapikoa ezta erosiko etsi amu arte.

LUTXI: Babarrun berrie ipiñi det bada. Ur otsean ere urtuko litzakena. Salda ederra egiten ezpazao bada; oliok ezta bear esateko.

IXABEL: Gaurko apariak erreusaie ere izango du. Jox! eu ezpiarra. Dana gizona ezta etxean etzeudelako.

LUTXI: Eztira aparte. Ikulluko atletik norbaitzuk badabiltza. (*Oartuz*) Bai, aita semeak dira...

IXABEL: Eztitezela Iparragirre-ta jun. Ea zertan ari diran... zoaz ikustera...

(Joxakin eta Martin Antonio azaltzen dira).

AMAIRUGARREN AGERRALDIA

Ixabel, Lutxi, Joxakin eta Martin Antonio.

JOXAKIN: Emen gera, emen gera!...

IXABEL: Uste non betirako mendia jun ziñatela.

JOXAKIN: Or Lizarretako barrutian izan gera. Semeak ikusi bear zola-ta.

LUTXI: Izardia atera azi didazue beñepein...

MARTIN ANTONIO: Au ezta ezer. Ba, ez ikustera ez non sinistatuko satorrak egiten dituzten kalteak. Ez ba; biartik sator eizian sayau bear det.

JOXAKIN: Alperrik da. Leno ere zepokin-da galdu ditugu makiña bat, berriz ere sortzen dira madarikatuak.



IXABEL: Kuxirare ona ikusten jun zerate! Gero ere satorrak or izango dira bai. Bitartean emen...

MARTIN ANTONIO: Ezta jolasa. An Amerikan beste zomorro apo saltari alako bat izaten da; baña plagia. Emendik Zumarragaño bitarteko bidean zabaltzen da. Ezin konta ala kilkeraren antzeko pizti ori ta landare ta soro guztiak txiki-txiki egin da usten ditu.

LUTXI: Guztik kantari asten badira ezta atsegin izango.

IXABEL: Zure ateraldik aditzea baño atsegiñagoa.

JOXAKIN: Asko da biok beti «armonin» aditu bear dezutela.

IXABEL: Zeuk aña gibel izan ezta.

JOXAKIN: Non dira Guadalupe ta?

IXABEL: Eztezu beingoan galdeu!... Emen itz batzugatik asarre birea ipiñi dute Lutxikin...

LUTXI: Ez, andrea.

IXABEL: Ixilik zare kilkerra bejela egon barik. Desapioka asi dira badijoazela-ta, emen bizi baño ohea dala zera-ta, milla matrikullu ta aundi uste. Bai, jun ditezela ba...

JOXAKIN: Ezin leike! bañan zea...

IXABEL: Eztakit, neuk eztitut bialdu.

JOXAKIN: Zergatik dijoazen ere? Ederra egin didazute bion artean (*Ixabel ta Lutxigatik*) Etxeko pezta guztia galdu dezute.

MARTIN ANTONIO: Satorra ta pipiarena egin dute.

(Une ontantxe bidetik Iparragirre ta Guadalupe agertuko dira. Badijoaz) (Batak bere gitarra ta besteak bi pardeltxo ta otarra eskutan daramazkitela. Antzeztokia zearkatzen dute ixilik eta naigabetu antzean, eskutatu arte).

IXABEL: Or konpon! Biak ere eztira urruti ta... zeok ikusiko dezute.

JOXAKIN: Atoz seme. Ez ote zuten ola alde egingo... (*Aita ta semea etxe barrura sartzen dira ta Ixabel eta Lutxi atean gelditzen dira zer gertatuko da jakin miñez. Barrendik datorrela Joxakinen otsa entzungo da*) Joxe mai!... Gua. ..lupeee! Joxe maiiii! (*Ta arinarin zapia eroriko da*).

AZKEN ZATI (EPILOGOA)

LENBIZIKO AGERRALDIA

(Lenengo atalaren ikuskai berbera.— Goizaldea da. Ekaitzak eta itsasgora-ko ur biztak bazterrak astindu dituzte nun nai aztarrenak utsirik. Baretzen dijoa. Iñor ez antzeztokian. Auzo onetako bizilagun orok kaiaruntz joanak dira ekaitzak itsasoan arrapatu dituanen albisteak jakitera. Zapia altxa ondoan txandaka eta banaka emakumezko batzuek, sardinsaltzalleak edo antzeztokia zearkatuko dute tximista egiñean eta albatan. Itsasoan zerbait gaitza gertatu da. Berriz bakar-tadea antzeztokian. Andik pixkabatera Iparragirre ta Guadalupe eltzen dira. Sus-murra beren belarrietara ere iritxi zaie. Arrera txarra etxeokak egingo ote dien bel-durrax gañera, berekin aizean dabillen aztiantza beltzaren artega daramate).

GUADALUPE: (*Atariraño urbilduaz*) Lotan daudela dirui... Ezpa... Aspaldi guztik jekiko ziran. (*Ateari bultza egiñik*) Itxita dago... (*Bat batean naigabetsu*) Zerbait txarra pasatu da!

IPARRAGIRRE: Ez, emakumea.

GUADALUPE: Bai, galdu egingo ziran treñero ta baporiak... Ito!... Bai, iñor ezta etxian... karrikan dira danak... Guazen karrikara!

IPARRAGIRRE: Arritzekoa da iñor ez izatea. Bide ondoko etxeak ez dira ain erraz bakarrik usten. Itxoin zazu, itxoin. Ia, otseinda (*Otsegiten dute*). Etxean ezpada emen ingurun norbait agertuko da, ez gare basamortuan.

GUADALUPE: Okerrago! Galerna! Galerna!... Jesus! Gualupeko Ama Birjiña erruki deilla gutzaz... Ni banua (*Sotinka*) Zer pasatu ote da?...

IPARRAGIRRE: Apika ezerez, emakumea. Gaztea izan, gauza gutxingatik estutzen zera. Nere urtetan zerbait ikusia nago ta...

GUADALUPE: Bai, ta nola eztago iñor etxian?

IPARRAGIRRE: Goiz da, lotan egongo dira...

GUADALUPE: Bai zera, ama, argizkillako meseta juten da-ta. Gañera bi emakume ikusi ditut; korrika portu aldera artu dute.

IPARRAGIRRE: Sardinsaltzalle batzuk. Guadalupe, gau guztin eztegu begirik itxi-ta ezta arritzekoa orain amets txarrak egitea.



GUADALUPE: Bai, ta (*Ibai ertzero adi-adi begiratuaz*) itxasuak bota ditun tre-tza, sare ta ola puskak... Begira! begira! (*Biatzaz zuzendurik*).

IPARRAGIRRE: Non?

GUADALUPE: Ara! ortxe; (*Ertzero urbilduaz*) (*Antsi egñiaz.*) A! treñero bate-na dira...

IPARRAGIRRE: Txalopa zarren batenak...

GUADALUPE: (*Deadar bat ateriaz*) A! ola txuri gorriak... ezagutzen ditut. «Guadalupeko Ama Birjiña» zeritzan treñeruanak dira... (*Negarrez*) I. to.ooo...

IPARRAGIRRE: Mariñelan batzuk larri zebiltzenen utsia izango da. Berak ontzi aundigon sartuta legorren oñak ipiñiko zituzten bai.

GUADALUPE: Estropada onekin irabazi zuten-da... Barruan jungo ziran Bixente-ta, galdu egin dira galdu...

IPARRAGIRRE: Ez, maitea ez. Ezbearren bat gertau bazaie ere sasoi bikañekoak dira mariñelak ta ekaitza menderauko zuten.

GUADALUPE: Ta treñerua?...

IPARRAGIRRE: Treñeroa ba, treñeroa itsasoak leno elbarritzen du giza-seme bulartsuak baño.

GUADALUPE: Emen zertan gaude ba? Marinara jungo naiz ta dana jakin-go det.

IPARRAGIRRE: Ez, leno etxera joatea dagokizu. Aztu al zazu atzo atsalden non giñan eta ez gaituela espero?... Adiazki egin bearko diet, nolabait, zera... ango etxekoandreakin eztagola konpontze-rik... Bioi egin ziguten arrera txarra ta ostera etxera zatoze-la. (*Ixillunea*)... Neu... nitzako... eztago atsedetik; zartuta ere beti ibilkari...

GUADALUPE: (*Oarkabe Iparragirrerren erausiari*) (*Xalo*) Zergatikan asarretzen da itsasua ta gizonak galtzen ditu?...

IPARRAGIRRE: Eztakit kutuna; andretxuai negar egin azteatik izango da. Bañan zeuk eztezu negarrik ixuri bear. Ikusiko dezu nola eztan ezer gertau. Emen itxoingo degu.

GUADALUPE: Itxoin ez!...

IPARRAGIRRE: Ara! andre bat! Orrei galdeuko diogu. Onuntz dator.

GUADALUPE: (*Burua itzuliaz eta gerbait alaituaz*) Joxepa da-ta! (*Otsegñiaz*) Joxepa!! da!! (*Laisterka bereganaturik*) Joxepa? zer pasatu da? Karrikara al ua?

(Joxepa etxeko neskamea oñutsik agertzen da).

BIGARREN AGERRALDIA

Lengoak eta Joxepa.

JOXEPA: I, emen Gualupe?...

GUADALUPE: Arrantzale danak bueltatu al itunan?...

JOXEPA: Etzekiñat; baforiak galernak arrapatu izkiñala esan diten da.

GUADALUPE: Danak?

JOXEPA: Ezten gutxi nai Marrukoneko iru baforiak...

GUADALUPE: Ordun Bixente-Bixargori-ta... Berak dira bai (*Itun negar egiten du*)

IPARRAGIRRE: Bañan nunbait legorra ikutuko al zuten: Pasai, Donostin edo Getarin edo...

JOXEPA: Ez ateratzia zuten. Pello Txilborek esan omen ziyen galerna zetorrela.

GUADALUPE: Pello txilbor! a ze jakintsuba! Orkolagak baño geiago jakin-go du...

IPARRAGIRRE: Garaiz kontun jausiko ziran eta toki segurun izango dira onuzkero.

JOXEPA: Itxasun oso barrunbian sartuak emen dira...

GUADALUPE: Auxe da desgrazia! Ito badira.

JOXEPA: Etzuten irten bear-ta.

IPARRAGIRRE: Ta zer diote errian? Beste arrantzaleak salbatzeko alegiñak egingo dituzte...

JOXEPA: Goizaldean esan dute or aurrean bafore bat azaldu dala siñaliak egiten. Bixargorri zala aditu det; Axentxio, bi Artolane-kuak-eta Kaximiro, Joxe Xabier-ta laguntzera irten emen dira. Jendea beintzat ikusmira jun da...

GUADALUPE: Ama-ta ara juango ziran?

JOXEPA: Eztiten asko usteko emen agonala; abixatuko zionatet.

GUADALUPE: Ez, ez, abek utzi, (*Pardela*) aldatu ta neroni juango naun.

JOXEPA: (*Iparragirre*) Sartu bedi berorri ere. Goizetan preskatzen asi du ta.

IPARRAGIRRE: Bai, negua bertan baitago. (*Irurok sartzen dira.*)

IRUGARREN AGERRALDIA

(Kai aldetik jende pilla bat dator. Erdian Bixargorri beste guztiaz ingurututa. Bustita, ur tantoak buru ta soñekotatik dariela. Oste



*artean ezagutuko ditugu Zerain eta Leokadi. Guztiok adi-adi
Bixargorriren jarduna entzuten bezela datoz.)*

BIXARGORRI: Bai, beltza izan da, beltza!... Ezkenduan ezertako betik izan... Goratu orduko zabukan asi giñan.Itxasua beñere ikusi deten gaixtona. Zertzan ura! Bizkai aldian triskantzaz ikaragarriya egiña izan biardu.

LEOKADI eta BESTE ARRANTZALEAK: Ene!... Au negarra zenbait etxetan!... Gizajuak!... bai, ta andre ta umiak... a! aa!!!

ANDRE BATEK: Arrantzale trixtia beti arixkuan. Aberatzak arrantzara jun biar baluteke beste modua moldatuko lirake bai...

BESTE BATEK: Pobrea, beti pobre!

LEOKADI: Eta nola jaso zaitute zu bakarrik?...

BIXARGORRI: Eztakit ezer. Txalopa irauli zan eta «Kankallu» eta Manu ez nitun geyo ikusi. Naiko lan banun neonek ezur azalea ezin ateriaz. Bixente bakarrik sumatu nun an txalopan ingurun zebillela eldu nayan. Andik pixkatea danbada bat etorri zan eta ura ere eskutatu zidan. Eskerrak ordurako nere gorputza txalopari ondo lotu ta estu-estu egin nula bestela...

ZERAIN: Gero igari jakiteak balio dula esango dute.

BIXARGORRI: Olakotan ez igeri ta ez igesi.

ANDRE BATEK: Olako mutil onak, Bixente «endemás». Jainkoa errukitu dedilla... Itxaso madarikatuba beti beria egiten du. Gure Joxemigel difuntuba ere alaxe galdu zan.

BESTE BATEK: Zer egingo zayo bada, Jainkuak ala naiko zuben-da...

LEOKADI: Ez al da ordia iñundiko itxaropenik izango? Gaztiak dira ta baliteke.

BIXARGORRI: Bai zera! Ayek unuzkero ondo itxasuko auko zuluñ dira bai.

GUZTIOK: Trixtiak, gaxuak... au da pena!!

BIXARGORRI: Bai ala da. Gaztiak zigortu ta gu berriz erespertatu. Zeñek esan zemakiten umore onakin.

ZERAIN: Gazteak izaten dira okerrenak. Edozein egualdiakin irten bear dute-ta. Egunez lanik egin ez ta trabernan eta gabez ezer ikuste eztala ontzin sartu ta itsasora.

LEOKADI: *(Asarrantzean)* Ori! ori! ori! Zera... Arrantza ezta garo biltzia.

ANDRE BATEK: Mixeri ederra etorriko zayote.

BIXARGORRI: Obe da mixeria bartarratseko gauba baño. Zer jan eztunak eskatu edo ebasi, nolabait ere lan eginda, arri karraiouan

gostia kentzeko aria arriskorik gabe irabasten du. Gure lagintzan berriz... ura estuasuna gau guztikua; itxasua iru mutillak eraman zizkidanian, uste nun banijuala ni ere aien atzetik. Ta ola, lau ordun Atxentxiok-eta gaur goizian jaso nauten arteraño. Bada itxasuan egiten dedan laugarren zillipurdia. Onik ordea...

BESTE BATEK: Guadalupeko Amabirjiñari eskerrak.

BIXARGORRI: Aizu, olakotan eztakit nik zenbat agur Maria ta oraziño esan eztizkiotan... Baño! akabo! neriak egin du; akabo nere arrantzak.

LEOKADI: Bai, betiko lelua.

ANDRE BATEK: Ori esan ori!

ZERAIN: Sagardo puska bat erango dezu otsikarak kentzearren.

LEOKADI: Leno ere naiko bustiya dago: salda edo kapesnia eskeñi baze-niyon.

BIXARGORRI: Orain arropak aldatu-ta kofradira joateko agindu diote. Ekklaraziua egitea; zein giñan-da...

ANDRE BATEK: Ezer txarrik aiengatik eztezu esaterik beintzat; Manuel eta Kankallu gizajuak prozeziuan ere soldaru izaten ziran.

BESTE BATEK: Ta Bixente San Migel.

BIXARGORRI: Broma ederrian zijuazen irurak. Biak Bixente zirikatzen trixterik zegolako. Guadalupe zula... zera...

LEOKADI: Eztaki asko gizajuñ ondamera.

AZKEN AGERRALDIA

Lengoa, Guadalupe ta Iparragirre

*(Atean zegoalarik aurreko agerraldiaren
azkeneko itzak entzun ditu ta besterik esateko
indarrik gabe bere amaren besoetan eroriko da.)*

GUADALUPE: Ama...a!! *(Guztiak arrituta ta pixka batean ixilik begiratuko diote.)*

LEOKADI: Zu emen? Jos! Ze pasatzen da?

GUADALUPE: *(Negar antziak galaraziko date zer esaten dun aditzea.)*



ZERAIN: (*Iparragrreri*) Atzera emen al zerate? Itsasoko ekaitza ikuste ala?...

IPARRAGIRRE: Ez, legorreko ekaitzak bultza gaitu.

ZERAIN: Legorreko ekaitzak ajola gutxi. An aterpea nun nai billa oi da; leiza zulon baten ere.

IPARRAGIRRE: Ez beti.

ZERAIN: Apustu egingo nuke ez dala Goierri ekaitzik iritxi.

IPARRAGIRRE: Iritxi da bai, bestela ez giñan onuntz etorri izango.

ZERAIN: Ze albiste goierri ortan, Indianok zerbait astuta billa al zatozte edo?...

IPARRAGIRRE: Albiste txarrak an eta emen. Bai. (*Asieran zalantzan ta gero ta sendoago*) Ustez, zeuk alabea aidien etxera ta ez mirabetzat bidaliko zenuen, ba, an Txapartegiko etxeoandrek zere alabeari tratamentu okerrago eman dio zakurrai baño. Guztia emen gizaseme leial bati itza emana zeukala aitortu zulako.

ZERAIN: Ba al degu orain ere.

IPARRAGIRRE: Guadalupe ta bioi egindako desprezio ta irañak ikusi ondoren ez gindezken an gelditu; neskakak etzon nai iño-laz gaua an pasau, ta arren laguntzeko ta laguntzeko etxera ta onela zuengana ekarri det. Zuek derizkiotzutena erabakiko dezute.

ZERAIN: Ta zein zera zu gere pamiliko gauzetan metitzeko? Ze erititik bialduta emen besten bizkarretik bizi gurako dezu...

IPARRAGIRRE: Ez, zere alabak berak erregututa ez nion trixtiari etzezkoa emango negarrez ikusita... Eztizut ezer eskatu. (*Ixillunea*).

LEOKADI: (*Alaba utzita senarraganun urbilduko da*) Matias!... Naigabeak asten diranean guztiyak batian. Zumarragaguak Guadaluperi egin dioten aziyua.

ZERAIN: Eztitu arrek kulpeak ez; gere alaba berotu dunak...

LEOKADI: Guazen, guazen etxera. (*Guztioi*) Lenguak naikua ezta orain etorri zaigu buruauste berria... Gosaldu nai badezute?...

GUZTIOK: Milla esker; eskarrikasko; orain goaz gure...

BIXARGORRI: Nik bai bai, utsagua daukat barrena. Andrerik eztaukat baño (*Leokadigatik*) lengosu au onagua da...

ZERAIN: Pertzakara esne beti izaten da gure etxean eta danontzat zerbait izango da (*Iparragrreri*) Zeu ez gañeko guztintzat. Emendik aurrera galazia daukazu nere etxeo sarrera. Gosaldu nai badezu bada zoazke beste tokira... (*Ustegabeko aupada onek*

*guztiak ixildu araziko ditu... Zerain eta Bixargorri etxeruntz abitzen dira; ama ta alaba ere bai ta beste auzokideak sakabanatze-ko giñoan daude. Iparragirrek erdi-erdian naigabea eskutatze-ko ale-
giñak barrendik aterata diosa):*

IPARRAGIRRE: Bai, bai... naigo det gosea, gogo txarretik emandako ogia baño. Zarra nago baño erriz-erri kantatuko det arrantza-
lien negarra.... Ta txanpon batzuk bilduko ditut urikalduen alde.... ta aztuko ditut neonen penak... (*Biotzikaratuta*) Agur jaun andreak! Ibai maite onek, Bidasoak erakutsiko dit Eli-
zondorako bidea... zuek eskale arrotza bezela ezetsi nazuten esker...

Euskaldun batzarra nitzaz errukituko ote da; errukitu Euskalerria ainbeste maite dun onetzaz. Aztu dute arbol bedeinkatuan zortzikoa sortu zun arlotea... (*Bjoa ZAPIA astiro erortzen dalarik*).

AMAIA